

ERFGOED ALKMAAR

Erfgoedbeleid Alkmaar 2016-2026

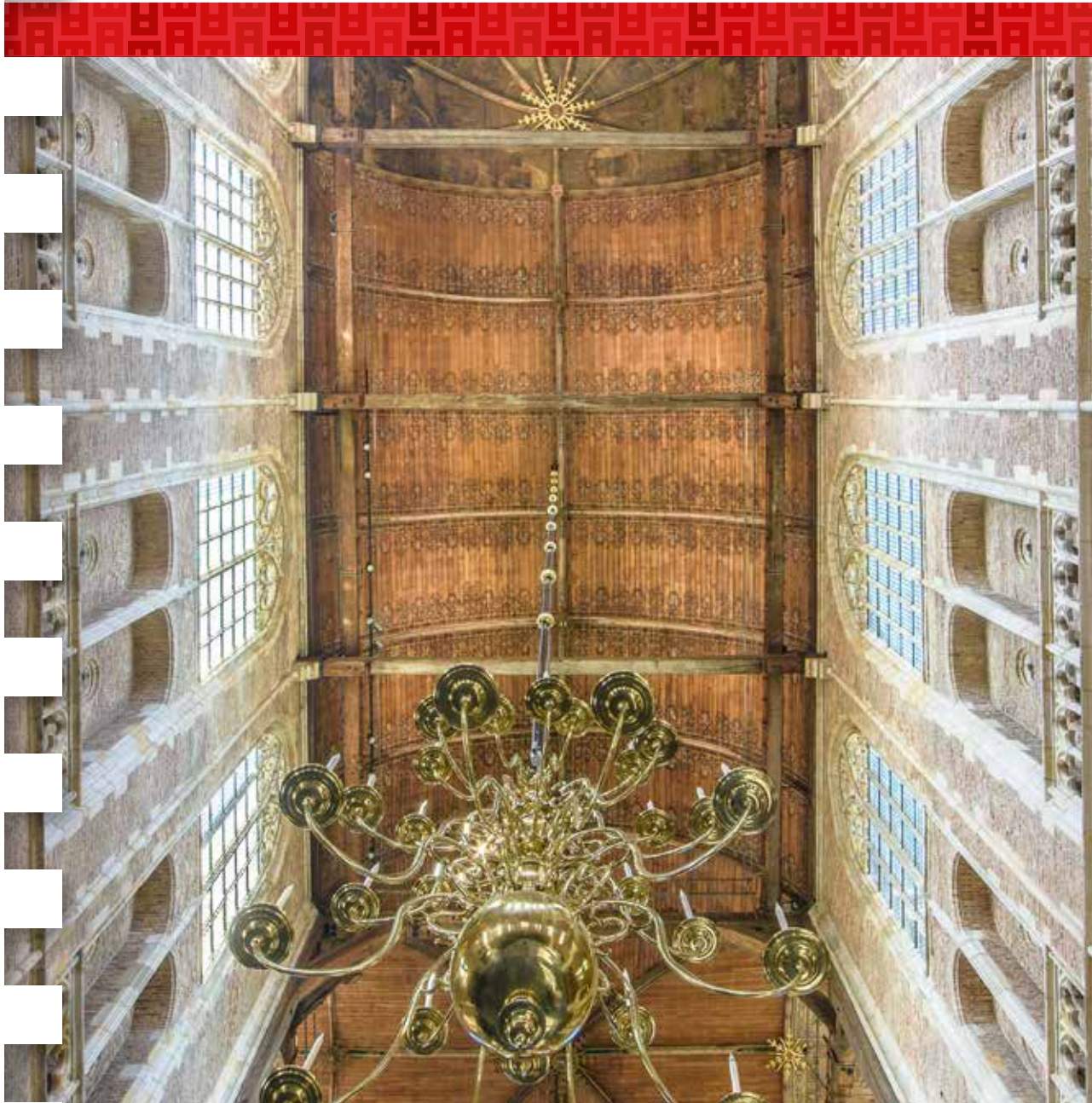
Colofon

Uitgave: Vakgroep Erfgoed van de gemeente Alkmaar
Foto's: Ritske Velstra, Marrit van Zandbergen & Matz Hoogeveen
Bronnen: openbare archieven en eigen collectie
Lay-out & design: stip180, Carola Hoogeveen

Inhoud

1. Inleiding	Pag. 05
2. Het verhaal van Alkmaar: een rijke historie	Pag. 09
3. Het Alkmaars erfgoed	Pag. 15
4. Cultuurhistorie in de ruimtelijke ordening	Pag. 25
5. Archeologie	Pag. 31
6. Bouwhistorie	Pag. 45
7. Monumenten	Pag. 51
8. Financiën	Pag. 59
9. Erfgoed en de Alkmaarse samenleving	Pag. 63
10. Uitvoering van het erfgoedbeleid	Pag. 75
Bijlagen	Pag. 79

Inleiding

1

Inleiding

Alkmaar heeft een zichtbare rijke geschiedenis. Dit is terug te lezen in de historische gebouwen, het karakteristieke landschap en in de infrastructuur van water en wegen.

Het samengaan van de gemeenten Alkmaar, Graft, De Rijp en Schermer is aanleiding voor nieuw erfgoedbeleid waarbij de basisvraag is, hoe hier de komende 10 jaar mee om te gaan. Deze vraag is aan de inwoners voorgelegd, want erfgoed is van iedereen. Daarmee is dit erfgoedbeleid een product geworden door en voor de inwoners van Alkmaar. Het college geeft in haar coalitieakkoord aan dat erfgoed belangrijk is voor de economie¹. Ze benadrukt de versterkende werking tussen erfgoed, cultuur en economie. Zij heeft oog voor de historische binnenstad, maar ook voor het rijke culturele erfgoed in de Schermer en Graft-De Rijp. De coalitie geeft aan dit erfgoed te willen beschermen en is bereid hiervoor extra geld uit te trekken. Daarbij ziet de coalitie erfgoed als een inspiratiebron voor nieuwe en creatieve ondernemers.

Het erfgoedbeleid van de fusiegemeenten is geharmoniseerd om de hoge kwaliteit van het erfgoed in het grondgebied te behouden en versterken. Het beleid van de voormalige gemeente Alkmaar zet hierin de toon. Nieuwe elementen in het beleid komen voort uit de ontwikkelingen in het beleid op landelijk niveau die zich vertalen in de Erfgoedwet en de Omgevingswet.

Het erfgoedbeleid is tweeledig. Het is enerzijds gestuurd door wet- en regelgeving en anderzijds door ambitie. De ambitie van het gemeentebestuur is om de hoge kwaliteit van het Alkmaarse erfgoed te behouden en deze waar mogelijk te versterken. Dit betekent intensieve aandacht, die zich enerzijds uit in overheidsinmenging bij ingrepen, maar ook in

Aan de hand van onderzoek wordt door de vakgroep Erfgoed 'geschiedenis geschreven', het resultaat wordt ontsloten voor publiek. In een publicatie ter gelegenheid van de 500ste verjaardag van de Grote of Sint-Laurenskerk (2018) staat de bouwgeschiedenis centraal.

¹ "Het wordt zomer. Coalitieakkoord 2015-2018. OPA, VVD, CDA, D66.", blz. 10,12.
Titelpagina: Plafond Grote Kerk Alkmaar.

financiële steun bij onderhoud en restauratie. Op deze manier probeert de gemeente de balans te bewaren tussen de authenticiteit en dynamiek van het erfgoed. Daarnaast wordt de verbinding tussen cultuur en erfgoed gestimuleerd en is er extra geld beschikbaar gesteld voor initiatieven uit de samenleving die het erfgoed onder de aandacht brengen.

Het erfgoedveld is de afgelopen jaren flink in beweging. Waar de nadruk oorspronkelijk puur lag bij de instandhoudingsopgave van de waardevolle monumenten, mengt de erfgoedsector zich steeds vaker en duidelijker in het debat over de kwaliteit van onze gehele leefomgeving. Erfgoed heeft zich van op zichzelf staande *sector* steeds

doorontwikkeld tot een *factor* bij revitalisering en herontwikkeling. De laatste jaren wordt erfgoed in toenemende mate gezien als *vector* (drager). Erfgoed gaat over de verhalen en betekenissen die mensen aan de stenen toekennen. Het is een ontwikkeling waarin een behoudzuchtige erfgoedzorg is geëvolueerd naar een systeem waarin niet alleen waarde wordt vastgesteld en behouden, maar waarin waarde wordt gecreëerd. Van een cultuur van verlies naar een cultuur van profijt. Dit vergt nieuwe competenties van de erfgoedambtenaar.

De gemeentelijke ambitie voor erfgoed stond open voor inspraak en advisering. Hier is ruimschoots gebruik van gemaakt. Zo zijn vooruitlopend op de fusie sleutelfiguren geïnterviewd over hun visie. Tijdens twee bijeenkomsten konden belangstellenden, raadsleden en erfgoedinstanties hun mening ventileren op de thema's Cultuurhistorische Waarden; Landschap & Water; Herbestemming en Educatie & Promotie. Door commissies is per thema advies uitgebracht. Aan de hand van deze adviezen wordt de komende 10 jaar uitvoering gegeven aan de ambitie voor het Alkmaarse erfgoed.

Het verhaal van Alkmaar: een rijke historie

Het verhaal van Alkmaar: een rijke historie

In 2015 zijn de gemeenten Alkmaar, Graft-De Rijk en Schermer gefuseerd. De verbondenheid tussen deze drie fusiegemeenten ligt in de geschiedenis: de strijd tegen het water, handelsrelaties, investeringen van de stad Alkmaar in de droogmaking van de Schermer. Kortom, de onlosmakelijke verbondenheid van marktstad en omringend platteland.²

Alkmaar is een gemeente met een lange en rijke historie. De vroegste vondst dateert al uit de bronstijd. De meest in het oog springende prehistorische vondst is de ontdekking van een prehistorisch hurkgraf aan de Paardenmarkt in 2010.

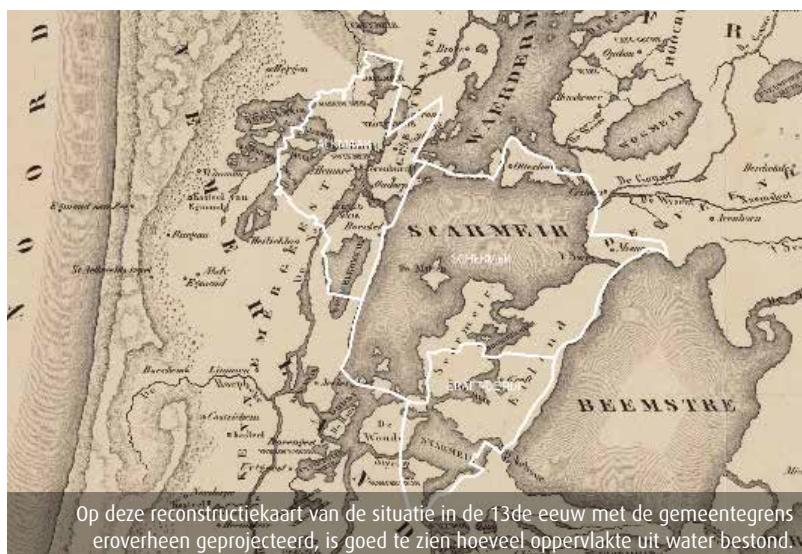
De rijke historie laat zich nog steeds zien en voelen bij een bezoek aan de diverse historische kernen.

Prehistorisch hurkgraf aangetroffen in 2010 bij onderzoek op de Paardenmarkt.

Alkmaar begint zich vanaf de middeleeuwen gestaag te ontwikkelen en wordt een nederzetting van betekenis. In 1254 krijgt Alkmaar haar stadsrechten en ontwikkelt zich in een snel tempo tot een volwaardige stad met stedelijke bebouwing omgeven door stadsmuren. Grote bakstenen huizen voor kooplieden wisselden af met kleinschalige burgerhuizen. Dankzij het archeologisch onderzoek ontstaat er een steeds beter beeld van hoe de oude stad er ooit heeft uitgezien. Zo zijn recent de resten gevonden van een leerlooierij in de Langestraat die daar vanaf de 13de tot einde 14de eeuw gevestigd was pal naast een zogenaamd stadskasteel.

De omgeving van Alkmaar was in die periode flink aan verandering onderhevig. Door kustafslag en inklinking van de veenbodem ontstonden grote waterproblemen en overstromingen in de 12de t/m de 16de eeuw. Er ontstond een merenlandschap met onder andere het Schermeer en het Beemstermeer en men moest steeds omvangrijkere waterwerken bouwen. Noord-Holland was een eilandenrijk, waarin Alkmaar, maar nog meer Hoorn, grote spelers waren. Continu bedreigd door het water, maar ook door interne twisten en externe vijanden.

Op deze reconstructiekaart van de situatie in de 13de eeuw met de gemeentegrens eroverheen geprojecteerd, is goed te zien hoeveel oppervlakte uit water bestond.

² Dit hoofdstuk inclusief beeldmateriaal is een samenvatting van "Inventarisatie Cultuurhistorie in de fusiegemeenten Alkmaar, Schermer, Graft-De Rijk" (Steenhuis-Meurs 2015), die plaats vond in het kader van en voorafgaand aan de fusie.
Titelpagina: Prehistorisch hurkgraf aangetroffen in 2010 op de Paardenmarkt in Alkmaar.

In het buitengebied differentieerde in de 13de en 14de eeuw de landbouw zich: akkerbouw op de zandruggen, zuivel en veeteelt op de klei/veengronden, kustvisserij op binnenmeren, Wieringermeer en Noordzeekust. Het Schermereiland was al in de 11de eeuw ontgonnen als landbouwgrond.

Ets uit de 17e eeuw van het dorpsgezicht van De Ryp.

In 1494 en 1514 noemen de meeste dorpen in Noord-Holland, en ook Alkmaar, de haringvaart als een van de belangrijkste hoofdneringen. In het belastingonderzoek 'Informacie' van 1514 staat dat Grafters 'zich generen mitter koe ende ter zee om huyere' (zeelieden in loondienst) en de Schermer 'mit visschen in de meeren en zee vaeren om harinck, ten dogge, om een huyere' (Doggersbank; er wordt zelfs geen landbouw vermeld!). Rond 1540 brachten de Rijpenaren hun eerste haringbuizen op zee, en rijke reders vestigden zich in De Ryp. De gezouten haring ging veelal naar de Oostzeelanden. Tweede pijler van de economie werd de walvisvangst heel belangrijk, voor een groot deel georganiseerd door een paar steenrijke Alkmaarse ondernemers.

Het Schermereiland werd een van de meest zeevarende gebieden van Holland. Allerlei handel en nijverheid ontsproot aan de haring- en walvisvangst: olieslagerijen (olie voor voeding, verlichting, zeep en verf), bierbrouwen, beschuit bakken, tonnen kuipen, hennep hekelen, garen spinnen, netten breien, touw slaan, zeil tanen, houtzagen en haringbuizen bouwen. Het leidde in Graft en de Ryp tot de bouw van vele industriemolens: hennepkloppers, houtzaagmolens, oliemolens en meelmolens domineerden het landschap.

De marktfunctie in Alkmaar werd steeds belangrijker. In de zestiende eeuw betaalde Alkmaar mee aan de Hondsbossche sluis in Zaandam, in ruil voor eeuwigdurende vrijstelling van het schutgeld (gratis doorgang door de schutsluis)! Vanaf de 16de eeuw waren de prijzen voor boter en kaas gunstig. Alkmaar speelde daar op in door te investeren in watermolens, vee en vooral: verbindingen over water. Hoorn was immers machtiger, had betere verbindingen met de Zuiderzee, Amsterdam en de wereld. Alkmaar deed er alles aan om haar geïsoleerde ligging te verbeteren, want vanuit Alkmaar was de route via Edam, via de Zuiderzee over het IJ naar Amsterdam, omslachtig. Door de bouw van de Hondsbossche sluis kon Alkmaar nu echt als schakel tussen het Westfriesse platteland en de buitenwereld gaan functioneren. De stad voerde een zeer agressieve strategie: in 1565 liet zij de overtoom Berkmeerdijk bij Hensbroek

bouwen, een kapitale installatie waarmee grote veerschuiven over de dijk gebracht konden worden. De wachter mocht nooit schuiten over laten gaan die op weg waren naar een andere markt dan Alkmaar. Hoorn was minstens zo gewiekst; Diederik Aten beschrijft hoe in 1625 vier schutterscompagnieën met bootjes, buskruit en scheppen vanuit Hoorn naar Alkmaar oprukten. Ze brachten vernielingen aan, aan het graafwerk van een nieuwe vaart, een project van het Alkmaarse stadsbestuur.

Hondsbossche sluis in Zaandam waar Alkmaar in de 16e eeuw aan mee betaalde in ruil voor eeuwigdurende vrije doorgang.

In Alkmaar floreerde de markt en werd het Waagplein in de 17de eeuw zelfs twee keer vergroot.

Door de internationale haringhandel en de reders die zich vanaf de 16de eeuw in De Rijp vestigden kreeg het dorp een plotseling 'durfkapitaal' dat leidde tot de bouw van vele, op stedelijke architectuur geënte gebouwen. Het raadhuis is natuurlijk bekend, maar ook de kerk mocht er zijn. Het 'stadsgezicht' van de Rijp werd als marketing instrument gebruikt, als teken van voorspoed en daarmee betrouwbaarheid.

In de 17de en 18de eeuw figureerde De Rijp op het wereldtoneel. De brand van 1654, die De Rijp grotendeels in de as legde, was in die tijd wereldnieuws. Het internet van toen heette "De Hollandse Mercurius", een jaarlijkse uitgave van de grote gebeurtenissen in Europa. De brand in De Rijp werd afgebeeld op een pagina met onder meer Napels, waar de Vesuvius dat jaar grote hoeveelheden as uitstootte.

Schermer bestond sinds de droogmakerij uit vier historische deelgebieden die sterk verschillen in landschap en inrichting: het oude veengebied van het Schermereiland met de smalle veenkavels en het vele water, het herwonnen klei/veengebied van De Maden met een onregelmatige blokverkaveling (westzijde Schermereiland), de droogmakerij Schermeer en het oude veengebied Oterleek (eveneens een oud schiereiland). Het Schermereiland kwam ingeklemd te liggen tussen twee 17de-eeuwse droogmakerijen, maar behield tot op de dag van vandaag haar eigen karakter en mentaliteit.

Het huzarenstuk van de droogmakerij Schermer was de opzet van de bemaling, waarin verschillende innovaties werden doorgevoerd. De belangrijkste was de introductie van een binnenboezem (Noorder- en Zuidervaart, met kleinere zijvaarten). Hierdoor kon de polder worden opgedeeld in 14 afdelingen, elk met een eigen molen – die afwaterde op de binnenboezem. De tweede innovatie was de aanleg van twee grote molencomplexen, die het water uit de binnenboezem, via tussenboezems, wegmaalden. Met deze aanpak werkten de molens optimaal samen, ook als een enkele molen uitviel. De binnenboezem werd door in totaal 38 molens bemalen, zodat Schermer door 52 molens werd drooggehouden. Het systeem werkte zo goed, dat de stoomtijd aan de polder voorbij ging. De molens ondergingen verschillende modernisering (o.a. vijzelbemaling), voordat uiteindelijk pas in 1925 het besluit viel om tot elektrificatie over te gaan. Technisch vernuft en pionierskwaliteit, uniek in de wereld.

Op het platteland ontwikkelde zich eind 16de eeuw razendsnel een specialisatie in kaasproductie. In de Alkmaarse binnenstad komt tot die tijd geregeld servies voor dat gebruikt is voor het thuis bereiden van boter en kaas, zoals grote aardewerken melkteilen of deze tuitpot voor het afromen van de melk. Na 1600 komen we dit specifieke serviesgoed niet meer bij de archeologische vondsten tegen.

In 1675 ziet de omgeving er anders uit, de waterwereld is drooggemaakt, de Beemster in 1612, de Schermer in 1635. Noord-Holland is terra firma geworden, stevige, bebouwbare grond. De initiatiefnemer van de droogmakerij van de Schermer was de stad Alkmaar. Enorme arealen landbouwgrond worden toegevoegd aan de streekeconomie. Nieuwe boeren vestigen zich als pioniers op het nieuwe land. Alkmaar heeft in die tijd eigen stadsboerderijen in de Schermer, met boeren die hun producten aan de stad leveren. Na het droogmaken van de meren maakt de regionale economie een omslag naar veeteelt, geheel gericht op melkproductie. Alkmaar komt in een nieuwe geopolitieke positie te

Vanaf de 17de eeuw werden overal trekvaarten gegraven, waardoor je tegen weinig geld met een snelheid van 7 km per uur grote afstanden kon afleggen. De aanleg van het Noord-Hollands kanaal in de 19de eeuw betekende dat in Alkmaar langs het kanaal verschillende fabrieken werden gesticht, met gunstige aan- en afvoermogelijkheden. Basis voor de fabrieken vormden veelal de landbouwproducten, zoals bijvoorbeeld voor de Kinheim margarinefabriek, maar ook voor de Ringers cacao en chocoladefabriek.

Toen in 1865 het nieuwe station van Alkmaar werd geopend, ontstonden weer nieuwe mogelijkheden en raakten de terreinen rond het station bebouwd met laad- en lossterreinen en arbeiderswijken. Het spoor maakte Alkmaar aantrekkelijk voor forensen, en de stad liet prompt de beroemde tuinarchitect Leonard Springer een villawijk ontwerpen.

Op een pagina uit “Gids der voornaamste gemeenten van Nederland” wordt Alkmaar ook genoemd. Een gemeente moest betalen om een vermelding te krijgen in deze gids. Op dat moment heeft Alkmaar 27.800 inwoners. Graft-De Rijp en Schermer staan niet in de gids, maar Alkmaar laat zich van zijn beste kant zien. Als centrum van landbouw, met belangrijke industrieën, maar nadrukkelijk niet als industriestad. De nadruk ligt op de voordelige woonkosten en een breed cultureel en sociaal leven. Heel duidelijk wordt ook de ligging binnen het landschappelijk karakter, met zowel het polderlandschap als de overgang naar de duinen en de kust aangeprezen: *“de omgeving van Alkmaar leent zich, zoowel voor liefhebbers die oog hebben voor wolken- en kleurenspeel en gevoel voor vredige rust in de omgeving van een stad, als voor hen, die zich het gelukkigst voelen in de uitgestrekte, prachtig begroeide duinstreek bij Bergen, Schoorl, Egmond aan Zee, met het heerlijke strand.”*

Na de tweede wereldoorlog groeit de bevolking flink. Het Rijk rolt een ruimtelijke planningsstrategie uit, die via de Rijksnota's in provinciale streekplannen. In de tweede Nota op de Ruimtelijke Ordening van 1966 wordt Alkmaar uitgeroepen tot groeikern, wat betekende dat er met rijkssubsidie woonwijken gebouwd konden worden en industrie en dienstverlening eveneens gestimuleerd werden.

Het ruimtelijk beleid voor Graft-De Rijp en de dorpen van Schermer ging uit van bouwen voor de eigen bevolking, want inmiddels was een ander ministerie, dat van cultuur, recreatie en maatschappelijk werk, begonnen met de aanwijzing van zogenaamde beschermde dorpsgezichten. Graft-De Rijp was er vroeg bij: op 17 november 1969 werden grote delen van de dorpen ingevolgd artikel 20 van de Monumentenwet aangewezen.

En dat centraal gestuurde beleid van na de oorlog heeft dit topografische beeld opgeleverd: het grondgebied van Alkmaar geheel bebouwd, en twee 'landelijke' gemeenten waar de kwaliteit van het open landschap, de dorpsheid en mentaliteit gekoesterd worden. Je zou ook kunnen zeggen: twintig dorpen bij elkaar.

Het Alkmaars erfgoed

Het Alkmaars erfgoed

Erfgoed is een belangrijk onderdeel van onze leefomgeving. Het maakt dat de leefomgeving identiteit krijgt en herkenbaarheid voor zijn inwoners en bezoekers. Het zijn tastbare resten van ons verleden en inspiratiebronnen voor de toekomst. Maar wat is erfgoed nu eigenlijk? Landelijk wordt de volgende definitie gebruikt die ook in deze beleidsnota gehanteerd wordt, namelijk: al de materiële, immateriële, zichtbare en onzichtbare overblijfselen van onze maatschappelijke ontwikkeling, die wij waardevol vinden voor ons gemeenschappelijke geheugen en onze identiteit.

Het gaat dus naast de tastbare overblijfselen ook om de verhalen en ontwikkelingen eromheen. Een gedeeld verleden schept een gezamenlijke band en geeft identiteit en verbondenheid met een plek. Wanneer identiteit en imago samenvallen heeft een gemeente een sterke basis.

Wat is onze kracht

De betrokkenheid op erfgoed en historie is zeer groot te noemen in Alkmaar. Dat geldt niet alleen voor de historische binnenstad, maar ook voor de vele kernen die Alkmaar rijk is. Er zijn diverse instellingen en verenigingen die zich bezig houden met erfgoed en historie. Er worden regelmatig activiteiten georganiseerd variërend van lezingen, rondleidingen tot het bekende “Kaeskoppenstad” waarbij Alkmaar terug gaat naar 1573. Jaarlijks wordt door de gemeente de Open Monumentendag georganiseerd waarbij duizenden bezoekers over de drempel van de open monumenten stappen. Dit soort activiteiten kunnen altijd rekenen op belangstelling van het publiek. Er zijn ook samenwerkingsverbanden tussen de diverse instellingen en verenigingen, gericht op het aanbieden en afstemmen van een zeer divers programma.

De vakgroep Erfgoed draagt bij aan vele initiatieven door het inzetten van haar kennis en expertise. Er wordt bij de diverse werkzaamheden altijd geprobeerd het publiek te betrekken, door informatievoorziening ter plekke, sociale media en publicaties. Dit maakt dat er een groot draagvlak is om de historie en het erfgoed levend te houden.

Erfgoed en toerisme

Erfgoed is een belangrijke factor waarom vele toeristen en recreanten de binnenstad en de historische dorpskernen bezoeken. Dankzij de vele inspanningen staan de monumenten en beeldbepalende panden er prachtig bij. Dat draagt bij aan een positief vestigingsklimaat en vergroot de aantrekkelijkheid voor bewoners, bezoekers en ondernemers. Een mooi voorbeeld van een koppeling tussen erfgoed en toerisme en een gebiedsgerichte benadering is het “Land

In het kader van de WOI themaweken van het Regionaal Archief is samen met de vakgroep Erfgoed een etalage ingericht aan de Langestraat en werd de bunker in de Hout opengesteld (mei 2016).

Titelpagina: Toerisme in de binnenstad.

van Leeghwater". Het Land van Leeghwater heeft zijn naam geleend van Jan Adriaanszoon Leeghwater (1575 -1650), Hollands beroemde waterbouwkundige uit de Gouden Eeuw. Hier lag zijn geboortegrond en hier verdiende hij zijn plaats in de vaderlandse geschiedenis als geniaal molenbouwer en ingenieur. Het Land van Leeghwater bestaat uit veenweiden en droogmakerijen. Er worden diverse activiteiten georganiseerd en er zijn fiets- en autoroutes uitgezet. De ondernemers werken binnen dit thema ook samen. Zo is erfgoed een verbindende factor voor ondernemers, bewoners en toeristen. Deze werkwijze komt ook terug in het "Actieprogramma Economie 2015-2019".

Waar liggen de uitdagingen en de kansen?

De gemeente streeft er naar om het erfgoed te behouden. Behouden is een breed begrip, het kan betekenen het daadwerkelijk behouden van een object of een aanzicht, maar ook het behouden van de verhalen en het bijdragen aan de rijke historie. De uitdaging en kans tegelijk is om dit op een goede manier te blijven doen. Het stimuleren van onderhoud aan monumenten en het verlenen van goed restauratieadvies zorgt ervoor dat het monumentenbestand er goed bij blijft staan. Het geven van archeologisch advies en beschermen van archeologische resten zorgen ervoor dat de verhalen van onze voorouders blijven voortbestaan. Bouwhistorie geeft ons inzicht in wat er allemaal met een gebouw is gebeurd door de tijd heen, de gebruikshistorie. Het geeft vaak inzicht in de verschillende monumentale elementen die er nog in een gebouw verstopt zijn. Deze kunnen vaak een grote bron van inspiratie vormen bij ingrepen in een gebouw.

Bij al deze punten zoeken we de samenwerking op met de monumenteneigenaar of de ontwikkelaar om samen vanaf het begin op een goede manier van start te kunnen gaan. Omdat de gemeente samen wil optrekken met de inwoners, is er bij het tot stand komen van deze beleidsnota veel aandacht geweest voor participatie (zie hoofdstuk 9). Erfgoed is van ons allemaal en de mening van de gebruikers is dan ook erg belangrijk. Dit leidt vaak tot verrassende inzichten en biedt kansen!

Digitale wandeling door de binnenstad met de kadastrale kaart van 1821.

Ambities erfgoedbeleid

De gemeente Alkmaar voert integraal erfgoedbeleid, waarbij intensieve afstemming is tussen de afzonderlijke vakgebieden archeologie, bouwhistorie en monumentenzorg. De voormalige gemeente Alkmaar heeft hier een lange traditie in. De voormalige gemeenten Schermer en Graft-De Rijk kenden beleid voor archeologie; niet afzonderlijk voor het gebouwde en landschappelijke erfgoed. Koppeling van de drie vakgebieden geeft een beter begrip van de ontwikkeling van een gebied. Integraal erfgoedbeleid, zoals dat in de voormalige gemeente Alkmaar een lange traditie kent, geeft een positieve impuls aan de kennis en het beheer van het erfgoed in Schermer en Graft-De Rijk met hun rijke geschiedenis, historische bebouwing en bijzondere landschappelijke gebieden.

Daarnaast is er inhoudelijke afstemming tussen de verschillende vakgebieden zoals Ruimtelijk ontwerp, Bouwen, Cultuur, Recreatie, Toerisme, Groen, Vastgoed en Ruimtelijke plannen. Het laatste ook in het kader van de nieuwe Omgevingswet waarbij cultuurhistorie in de ruimtelijke ordening wordt opgenomen (zie hoofdstuk 4).

Het erfgoedveld is de afgelopen jaren flink in beweging. Waar de nadruk oorspronkelijk puur lag bij de instandhoudingsopgave van de waardevolle monumenten, mengt de erfgoedsector zich steeds vaker en duidelijker in het debat over de kwaliteit van onze gehele leefomgeving. Erfgoed heeft zich van op zichzelf staande *sector* steeds doorontwikkeld tot een *factor* bij revitalisering en herontwikkeling. De laatste jaren wordt erfgoed in toenemende mate gezien als *vector* (drager). Erfgoed gaat over de verhalen en betekenissen die mensen aan de stenen toekennen. Het is een ontwikkeling waarin we vanuit een behoudzuchtige erfgoedzorg zijn geëvolueerd naar een systeem waarin we niet alleen waarde willen vaststellen en behouden, maar ook echt waarde willen creëren met erfgoed. Van een cultuur van verlies naar een cultuur van profijt. Dit vergt nieuwe competenties van de erfgoedambtenaar (zie hoofdstuk 4).

Het beleid voor het Alkmaarse erfgoed is zoals eerder genoemd in beginsel gericht op behoud en versterking van de aanwezige cultuurhistorische waarden, en het draagvlak hiervoor. Dit uit zich in de praktijk niet louter in statisch beschermingsbeleid, maar juist in meebewegen met ontwikkelingen. Daarnaast is er aandacht voor het positieve effect van een historische hoog kwalitatieve omgeving op de economie. Een aantal ambities waar specifieke aandacht naar uit gaat is hieronder benoemd.

Erfgoed uitgangspunt voor vernieuwing

Het is onmiskenbaar dat cultuurhistorisch erfgoed bepalend is bij de vorming van een stad en haar identiteit. Dit geldt niet alleen voor het verleden, maar ook voor het hier en nu en de toekomst.

Het behouden van objecten, ensembles en structuren door deze opnieuw te ontwikkelen draagt in belangrijke mate bij aan de kwaliteit van de leefomgeving. In deze tijd van mondialisering en vervaging van grenzen is een groeiende behoefte aan herkenbaarheid en verscheidenheid. Archeologisch en bouwhistorisch onderzoek verschaffen de onderbouwing voor wat wel en niet bewaard blijft bij grote ruimtelijke ontwikkelingen. Het verleden als referentie bij vernieuwing compenseert het identiteitsverlies.

Religieus erfgoed

Sinds Het Jaar van het Religieus Erfgoed in 2008 is de aandacht voor kerkelijke gebouwen in Nederland gegroeid en nog altijd actueel. In de gemeente Alkmaar staan vele historische religieuze gebouwen. Ze geven maatschappelijke identiteit en ruimtelijke structuur aan hun omgeving. Zo horen ze bij oude stads- en dorpskernen, maar ook bij modernere woonwijken, ieder in een eigen verschijningsvorm. De ruimtelijke en architectuurhistorische waarde is niet in geld uit te drukken en van groot maatschappelijk, cultuurhistorisch en economisch belang.

Een aantal kerken in de gemeente is herbestemd. Door de blijvende terugloop in het kerkbezoek blijven afstoting, leegstand en hergebruik aan de orde. Volgens een recente prognose blijven in Nederland in de komende 5-10 jaar 10% van de R.K.-kerken en 30% van de protestante kerken hun functie behouden. Ook binnen de gemeente Alkmaar komt behoud van kerken met een monumentenstatus mogelijk in het geding.

Juist vanwege de grote waarde van religieus erfgoed op gemeentelijk niveau en de groeiende verantwoordelijkheid van de gemeente ten opzichte van de rijksoverheid, is het aan het gemeentebestuur om een positie in te nemen voor het behoud van religieus erfgoed.

De gemeente Alkmaar stimuleert kerkbesturen bijerschikking van het vastgoed de religieuze functie van de monumentale kerkgebouwen te behouden en de niet-monumentale objecten eventueel af te stoten of her te bestemmen. De gemeente wil hierbij actief faciliteren, bijvoorbeeld door naast de religieuze functie, ook passend gebruik mogelijk maken voor maatschappelijke en culturele doeleinden.

In het voorjaar van 2016 werd Boei eigenaar van De Terp in Oudorp. Boei is een stichting die zich inzet voor behoud van industrieel en religieus erfgoed door aankoop en eventueel herbestemming. De Terp heeft door de aankoop de oorspronkelijke religieuze functie kunnen behouden.

'Preservation is a path forward'.

'By definition, a preservation project is an homage to earlier cultures and mentalities to which you can add a new dimension, a new function, a new beauty or appeal.

Almost every impulse signals that globalization needs rethinking or adjustment.'

Rem Koolhaas architectuur-filosoof en toonaangevend internationaal architect.

Herbestemming: vitale monumenten

Herbestemming staat al enige jaren hoog op de nationale agenda. In Alkmaar is erfgoedbeleid ten aanzien van herbestemming gericht op vooruitgang en dit betekent vitale monumenten in een dynamische gemeente. Bij herbestemming of herontwikkeling is de geschiedenis van het object de inspiratiebron. Vooral oudere gebouwen zijn gebaat bij een snelle functiewisseling. Langdurige leegstand met bijkomend uitblijvend onderhoud en technische achteruitgang leidt in ernstige gevallen tot verval en afbraak. Het rijk en de provincie bieden dan wel financieringsregelingen voor het winden waterdicht maken, maar door partijen vroegtijdig te activeren wordt leegstand beperkt en bekort.

In Alkmaar is in de afgelopen jaren een aanzienlijk aantal grote monumentale gebouwen herbestemd. Verschillende studies wijzen uit dat investeren in erfgoed loont. De initiatiefnemer, of het een particulier is, een woning-

Dit graanpakhuys in De Rijp kreeg al in 1999 een kantoorbestemming.

bouwcorporatie of de gemeente, onderkent de meerwaarde van het ontwikkelen van een monument. Monumenten krijgen nieuwe vitaliteit en geven impuls aan de omgeving, waardoor een kettingreactie op gang komt. Publiek komt op de been, omliggende bebouwing leeft op en nieuwe initiatieven ontstaan. Alles ten goede van de historische kwaliteit en de belevingskwaliteit van het gebied. De gemeentelijke Vastgoednota (februari 2016) schrijft voor dat bij verkoop van monumentaal vastgoed als voorwaarde wordt meegegeven dat het gebouw een maatschappelijke functie krijgt. Het afstootbeleid van het vastgoed is gericht op de financiële opbrengst.

De initiatiefnemer is gebaat bij vroegtijdige interne ambtelijke afstemming en begeleiding tijdens het proces. Een bouwhistorische waardenstelling brengt cultuurhistorie vroegtijdig in bij de planontwikkeling. De vakgroep Erfgoed denkt oplossingsgericht mee en bewaakt de balans tussen instandhouding en ontwikkeling. Het monument blijft op deze manier behouden en de historische bouwsporen en structuren worden zoveel mogelijk in het (ver)bouwplan geïntegreerd. Zichtbare bouwsporen versterken de lijn tussen verleden en heden en de identiteit van het object.

Duurzaamheid

In het kader van het VN Klimaatakkoord 2015 heeft de gemeente Alkmaar, vooruitlopend op landelijke regelgeving hierover, duurzaamheid hoog in het vaandel staan. De samenleving wordt zich meer bewust van het effect op het gebruik van energie en het effect op het milieu. Hergebruik van gebouwen op zich levert hieraan al een positieve bijdrage. Al enige jaren wordt het gebruik van een speciaal dun isolatieglas gestimuleerd, dat is ontwikkeld zodat historische detaillering behouden kan blijven. Maar duurzaamheid doelt tegenwoordig vooral op het toepassen van energiebesparende en -opwekkende maatregelen, zoals groene daken en zonnecollectoren. Momenteel voert de gemeente een duurzaamheidsprogramma waar monumenten een onderdeel van vormen.

Immaterieel erfgoed

Tradities en rituelen worden door ouders en voorouders doorgegeven aan kinderen en kleinkinderen. Onder immaterieel erfgoed worden de culturele gebruiken, tradities, verhalen, ambachtelijke vaardigheden maar ook de instrumenten, objecten en culturele ruimtes die daarmee worden geassocieerd, die mensen van huis uit hebben meegerekregen, die zij zich eigen hebben gemaakt, en die zij op hun beurt weer willen doorgeven. Deze zaken worden door bepaalde gemeenschappen gekoesterd omdat ze deze belangrijk vinden en deze actief willen doorgeven aan volgende generaties.

Vanaf 1 september 2012 is het UNESCO Verdrag ter Bescherming van het Immaterieel Cultureel Erfgoed ook in Nederland in werking getreden. Het verdrag beschrijft immaterieel erfgoed als “de bron van culturele diversiteit en als een garantie voor duurzame ontwikkeling. Immaterieel erfgoed versterkt het gevoel van identiteit en continuïteit van gemeenschappen, groepen en individuen en bevordert het respect voor culturele diversiteit en menselijke creativiteit.”

Door een traditie op de Nationale Inventaris Immaterieel Cultureel Erfgoed in Nederland te plaatsen, wordt de zichtbaarheid vergroot en krijgen de tradities en de mensen die de tradities dragen meer waardering en respect. In het verdrag is hiervoor uitdrukkelijk bepaald dat niet overheden, maar juist de mensen zelf, als individu, groep of gemeenschap, een traditie kunnen voordragen voor de Nationale Inventaris.

Vermarkten erfgoed gunstig voor economie

Naast de overdracht op generaties na ons is er een ander belangrijk effect. Dat is het groot economisch belang dat erfgoed met zich meebrengt. Onderzoeken wijzen uit dat het vermarkten van de cultuurhistorische kwaliteiten en het versterken van dit imago een gunstig effect hebben op het ondernemingsklimaat, recreatie en toerisme.

Integratie tussen de vakgebieden Cultuur en Erfgoed

Bij de integratie tussen de vakgebieden Cultuur en Erfgoed zijn de cultuurnota's van de voormalige gemeenten Schermer en Graft-De Rijp leidend. Daarin werd erfgoed aangedragen als podium dat meer benut zou kunnen worden voor culturele uitingen. Integratie tussen deze vakgebieden wordt inmiddels actief gebezigd binnen de gemeentelijke organisatie door koppeling van netwerken. Binnen het programma Cultuureducatie met kwaliteit, ondergebracht bij Cultuur Primair, is erfgoed een belangrijk aandachtsveld. Ook culturele initiatieven met een historische component werden vanuit het cultuurbudget ondersteund. Aangezien de subsidieaanvragen steeds vaker beide vakgebieden of hoofdzakelijk erfgoed danwel historie betreffen, zijn vanaf 2017 specifiek voor dergelijke initiatieven structureel financiële middelen beschikbaar.

Verleden krijgt toekomst door educatie

Kennis van het verleden leidt tot een groter begrip van het heden. Het dichten van gaten in de kennis over de stadsgeschiedenis is geen doel op zich. Het is een gevolg van archeologisch en bouwhistorisch onderzoek. De kennis wordt ingezet als inspiratiebron bij nieuwbouw maar ook om draagvlak te vergroten onder het eigen publiek. Daarbij wordt het belang van het voortbestaan van restauratieambachten niet vergeten, zodat ook generaties na ons kunnen zorgen voor wat wij met zoveel plezier behouden en overdragen.

Cultuur en erfgoed komen samen bij deze molen van Maze de Boer in de Grote Kerk van Schermerhorn tijdens de Noord-Hollandse Biënnale. Foto Henkje de Koning.

Samenwerkende instellingen bij de tentoonstelling in het Stedelijk Museum Alkmaar, Dit is Van der Heck - Schilderswerkplaats in de Gouden Eeuw (sept.2015 – januari. 2016).

Educatie en promotie liggen dicht bij elkaar. Het programma “Land van Leeghwater” van de stichting Uit in Land van Leeghwater is een goed praktijkvoorbeeld van een integrale aanpak van gebiedspromotie via educatie, toerisme en recreatie, waar wordt samengewerkt met instellingen en ondernemers.

De vakgroep Erfgoed timmert al jaren succesvol aan de weg om het draagvlak en de kennis van cultuurhistorie te vergroten. Dit gebeurt samen met de diverse erfgoedinstellingen. Achter de schermen vindt dit plaats in onderzoekverband en voor de schermen in bijvoorbeeld tentoonstellingen en lezingen. Daarnaast organiseert de vakgroep jaarlijks de Open Monumentendag met gemiddeld 7.000 bezoekers.

Erfgoedplatform Alkmaar

De samenwerkende instellingen van Het Historisch Café hebben in 2016 het Erfgoedplatform Alkmaar opgericht. Hieraan nemen lokale en regionale instellingen deel met als doel uitwisseling en afstemming van de afzonderlijke programma's, kennisdeling en samenwerking. Het Erfgoedplatform treedt tevens op als voorlichter naar de partners, over verschillende onderwerpen, naar gelang de behoefte.

Nieuwsbrief en sociale media

De Nieuwsbrief van de vakgroep Erfgoed beleeft in 2018 zijn tweede decennium en telt ruim 3.000 abonnees, waarvan een kleine 0.5 % digitale lezers. De Nieuwsbrief is oorspronkelijk bedoeld om de eigenaar op de hoogte te houden van actualiteiten op het gebied van wet- en regelgeving, onderhoud en restauratie. Inmiddels lezen vele belangstellenden mee met de verslagen van onderzoeksresultaten en restauraties. Ook komen instellingen en monumenteneigenaren hierin aan het woord. Tevens wordt sinds enkele jaren gebruik gemaakt van sociale media. De facebookpagina is daarvan vooralsnog het best bezocht.

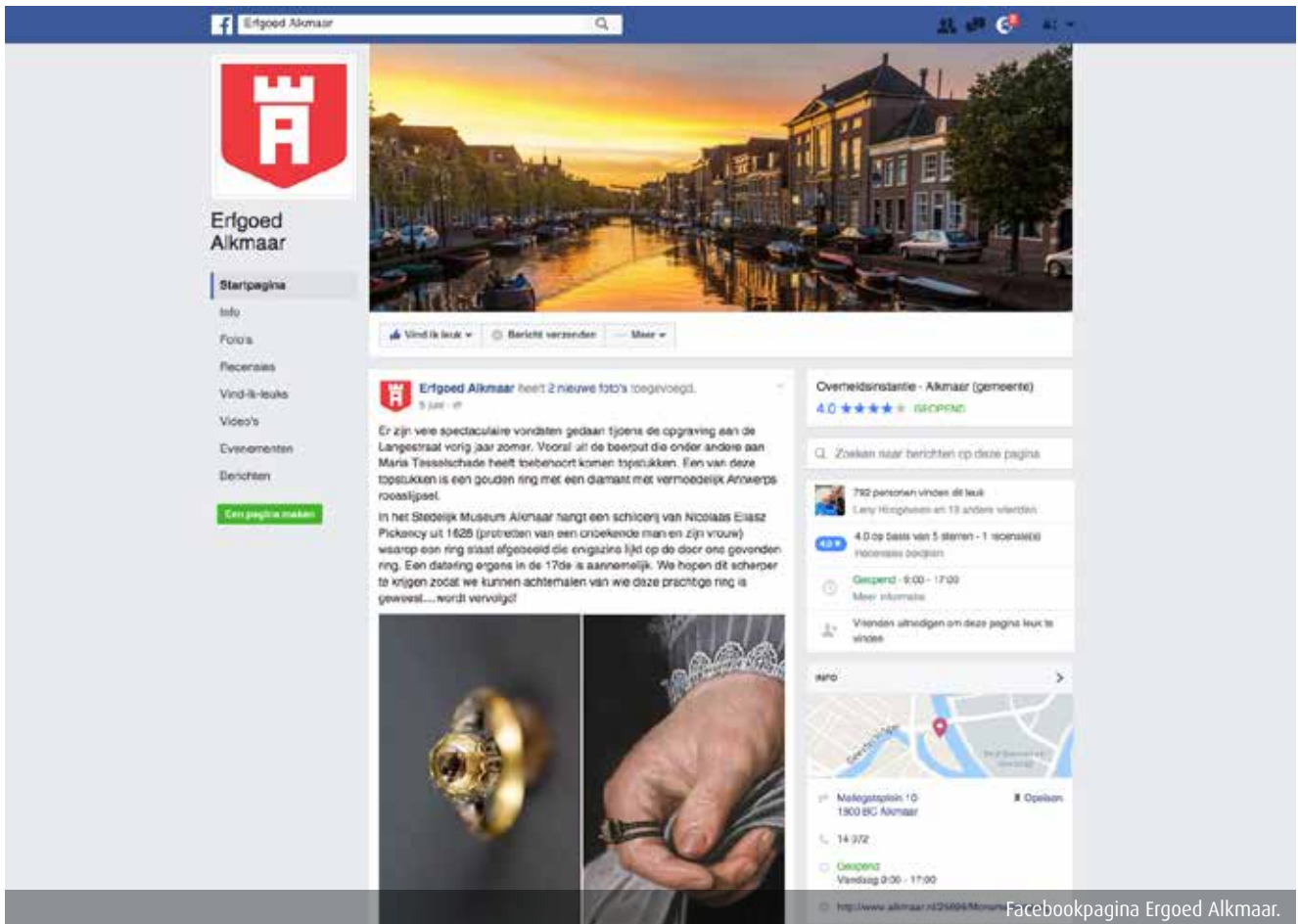
Website Erfgoed Alkmaar

In 2016 gaat de website “Erfgoed Alkmaar” in de lucht. Waar de gemeentelijke website de geëigende plek is voor regelgeving, biedt deze website nieuws en achtergrondinformatie over archeologisch en bouwhistorisch onderzoek en over restauraties. Het wijst de bezoeker tevens de weg naar regionale erfgoedinstanties en bundelt hun activiteiten in een centrale agenda. Achter de schermen kunnen instanties kennis en ervaring uitwisselen en samenwerken op een digitaal platform.

Alkmaars
**Historisch
Café**

Uitverkochte lezing door Hans Goedkoop over De IJzeren Eeuw in de Prinsenzaal van het stadhuis (maart 2016). Georganiseerd door samenwerkende erfgoedinstellingen opererend onder de naam Alkmaars Historisch Café.

Facebookpagina Ergoed Alkmaar.

Cultuurhistorie in ruimtelijke ordening

Cultuurhistorie in ruimtelijke ordening

Cultuurhistorische structuren en elementen spelen een belangrijke rol voor de stad en het landschap. Ze geven herkenbaarheid, vormen oriëntatiepunten en het maakt dat bewoners en bezoekers zich kunnen identificeren met een stad, dorp of streek. Iedere streek in ons land heeft zijn eigen specifieke kenmerken. Dit zijn cultuurhistorische waarden: tastbare structuren en elementen die een beeld geven van onze bewoningsgeschiedenis. De laatste jaren is de belangstelling voor cultuurhistorie en landschap gegroeid. Ook is er steeds meer aandacht voor het karakter van de dagelijkse leefomgeving. In 1999 werd de nota Belvédère ontwikkeld en daarop volgend namen gemeenten en Provincies dit aspect op in hun beleid. Belvédère richt zich enerzijds op het behoud van waardevolle cultuurhistorische aspecten, anderzijds op het ontwikkelingsgericht omgaan met het erfgoed.

De uitdaging is om cultuurhistorische waarden niet meer te zien als een struikelblok maar juist als een opstapje naar een beter plan, door inspiratie te zoeken in de cultuurhistorie. Het erfgoed biedt interessante mogelijkheden voor de toekomst.

Cultuurhistorie in de Omgevingswet

In de Wet ruimtelijke ordening (Wro) is vastgelegd dat de ruimtelijke ordening een samenhangende afweging van alle belangen behelst. Tot die belangen wordt ook het cultureel erfgoed gerekend. Met ingang van 1 januari 2012 is het gewijzigde Besluit Ruimtelijke Ordening (bro) in werking getreden. Het voorstel tot wijziging is een uitvloeisel van de Beleidsbrief Modernisering Monumentenzorg (MoMo) uit 2009.

Bij de herinrichting van de Paardenmarkt in 2010 zijn de uitkomsten van het archeologisch onderzoek dat hier plaatsvond weergegeven in de bestrating. Een massagraf uit het belegjaar 1573, oudere graven, een monsterbaan voor paarden, beerputten en een prehistorisch hurkgraf.

³ MvT Omgevingswet Tweede Kamer, vergaderjaar 2013–2014, 33 962, nr. 3 312

Titelpagina: Bij de herinrichting van Overdie is aan het Zeglis deze hamei opnieuw opgebouwd. De originele beelden uit 1725 zijn teruggeplaatst (sept. 2015).

Bij de herinrichting van de Bierkade en Wageweg is de fundering van onder meer de Rootoren zichtbaar gemaakt in de bestrating. Op de plek van de middenberm lag de stadsmuur waar schouder aan schouder tegen het Spaanse leger is gevochten.

Zo is ter uitvoering van het verdrag van Valletta en het beleid over de modernisering van de monumentenzorg een actieve plicht opgenomen om bij het nemen van ruimtelijke besluiten, zoals een Bestemmingplan, rekening te houden met cultuurhistorische waarden (artikelen 38a Monumentenwet 1988 en 3.1.6 Besluit Ruimtelijke Ordening). Dit veronderstelt dat er voorafgaand aan plan- en besluitvorming onderzoek naar deze waarden heeft plaatsgevonden. Om aan deze verplichting te kunnen voldoen is cultuurhistorisch onderzoek noodzakelijk.

Op dit moment vinden er wetstechnisch grote veranderingen plaats. De huidige wetgeving wordt vervangen door twee wetten, de Erfgoedwet (juli 2016) en de Omgevingswet (2019). Deze maken samen een integrale bescherming van het cultureel erfgoed mogelijk. De nieuwe Erfgoedwet bundelt bestaande wet- en regelgeving voor behoud en beheer van cultureel erfgoed in Nederland. Het uitgangspunt is dat de beschermingsniveaus zoals die in de huidige wetten en regelingen gelden tenminste worden gehandhaafd. De aanleiding om te komen tot deze wijzigingen was de vergaande versnippering van de Erfgoedwetgeving en de noodzakelijke aanpassingen van bestaande wetten. Het roerend cultureel erfgoed en de aanwijzing van rijksmonumenten staat in de Erfgoedwet. Alles wat te maken heeft met de aanwijzing van ruimtelijk cultureel erfgoed (stads- en dorpsgezichten en cultuurlandschappen) en omgang met het cultureel erfgoed in de fysieke leefomgeving gaat naar de Omgevingswet.

In de memorie van toelichting bij de Omgevingswet wordt stilgestaan bij cultureel erfgoed. Er is opgenomen dat de monumentenzorg in dit kader verbreed is tot de zorg voor cultureel erfgoed. Cultureel erfgoed is het deel van onze fysieke leefomgeving, dat (mede) door toedoen van de mens tot stand is gekomen en dat een korte of langere geschiedenis heeft. Het is van algemeen belang omwille van de cultuurhistorische waarden die eraan worden toegekend en de maatschappelijke wens het door te geven aan volgende generaties. Cultureel erfgoed is in grote mate bepalend voor de kwaliteit van de fysieke leefomgeving. Cultureel erfgoed wordt in verband met het toepassingsbereik van het voorstel voor Omgevingswet beperkt tot de elementen die verband houden met de fysieke leefomgeving. Samengevat omvat cultureel erfgoed dan (aangelegde, archeologische en gebouwde) monumenten, stads- en dorpsgezichten en cultuurlandschappen van algemeen belang, ongeacht een beschermde status. Het gaat hierbij zowel om bekende als te verwachten monumenten.³

Artikel 2.28 van de Omgevingswet verplichte het Rijk instructieregels te stellen over Omgevingsplannen en projectbesluiten. Artikel 2.28 a bevat de verplichting tot het vaststellen van instructieregels over het behoud van cultureel erfgoed. Hiermee wordt onder andere de grondslag gegeven voor het stellen van regels over het rekening houden

met cultureel erfgoed in het Omgevingsplan, zoals momenteel geborgd via de modernisering van de monumentenzorg. In verband met het verdrag van Valletta en hoofdstuk V van de Monumentenwet 1988 (m.n. art 38a) wordt hierbij expliciet bepaald dat deze regels in elk geval het beschermen van de bekende of te verwachten archeologische monumenten betreffen. Zie hierover meer in hoofdstuk 5 Archeologie.

Voorts zal er met het maken van de Omgevingsplannen ook rekening gehouden worden met de bepalingen uit de dan vigerende Provinciale Ruimtelijke verordening en de leidraad Landschap en Cultuurhistorie.

Laan van de leefomgeving

De invoering van de Omgevingswet gaat ook gepaard met verregaande veranderingen in de informatiehuishouding van overheden. Officieel wordt dit het Digitale Stelsel Omgevingswet genoemd (DSO), maar wordt vaker de Laan voor de Leefomgeving genoemd. In de laan spelen de diverse informatiehuizen een belangrijke rol. Ook Cultureel erfgoed vormt een informatiehuis. De benodigde data worden geleverd door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, provincies en gemeenten.

Kennis

Om deze cultuurhistorische waarden (archeologische, historisch-geografische en bouwhistorische) beter te kunnen gebruiken in Ruimtelijke ontwikkelingen en de informatiehuizen is kennis noodzakelijk. Deze kennis is nodig om te weten wat waar zit en wat het waard is. Pas dan kunnen zorgvuldige afwegingen gemaakt worden in het precaire evenwicht tussen behoud en ontwikkeling. Daarvoor is een inventarisatie en goed integraal onderzoek noodzakelijk. Cultuurhistorische waarden hebben vaak een sterke onderlinge samenhang en daarom is het belangrijk ze integraal te bekijken. De komende tijd zal door de vakgroep Erfgoed gewerkt worden aan het verder inventariseren van de cultuurhistorische waarden die onze gemeente rijk is. Dit ter voorbereiding op de Omgevingsvisie, Omgevingswet, de Omgevingsplannen en de komst van de informatiehuizen. Op basis van de verkregen informatie zal in de aanloop naar de nieuwe Omgevingsplannen bekeken worden welke cultuurhistorische waarden aanvullende bescherming behoeven.

Belangstellenden wonen de 'opening' bij van de Boompootbrug met hamei aan het Zeglis (sept. 2015).

Landschap

Nieuw element voor de vakgroep Erfgoed is het cultuurlandschap. Waar in stedelijke omgeving de structuur en ontstaansgeschiedenis afleesbaar is in de bebouwing wordt deze in het landschap bepaald door een samenspel van verkavelingsstructuur, infrastructuur, water en groen. Bebouwing speelt hier een andere rol. De ruimte wordt niet door de bebouwing bepaald, maar de bebouwing ondersteunt de ruimte. Het uitgestrekte weidse landschap kan niet zonder de accenten van de stolpboerderijen, molens en kerken die ruimte afleesbaar en beleefbaar maken. Het landschap heeft naast een cultuurhistorische waarde ook een natuurwaarde en/of economische waarde als productielandschap. Er zijn op Alkmaarse grondgebied verschillende landschapstypen, die elk te verklaren zijn vanuit hun eigen ontstaansgeschiedenis. Aan de westzijde ligt de overgang naar het kustlandschap en aan de oostzijde liggen de droogmakerijen en het veen-weidelandschap.

De skyline van de molens en dorpskernen vormen een belangrijk element in het cultuurlandschap.

Archeologie

Archeologie

25 jaar Alkmaarse archeologie

In Alkmaar wordt al sinds jaren met veel succes archeologisch onderzoek verricht. De historische binnenstad heeft een zeer rijk bodemarchief en daar wordt al sinds jaren zorgvuldig mee omgegaan. De opgravingen die door de gemeente worden uitgevoerd kunnen altijd rekenen op grote publieke belangstelling. Heel vaak wordt archeologie in combinatie met bouwhistorisch onderzoek uitgevoerd. Dit zorgt voor meer kennis en inzicht in de ontstaansgeschiedenis van Alkmaar en hoe men door de eeuwen heen heeft geleefd en gebouwd. Het geeft een beeld van de wooncultuur van Alkmaar.

De noodzaak om te komen tot een nieuw archeologiebeleid is hoofdzakelijk gelegen in de harmonisatie van het archeologiebeleid van de voormalige gemeenten Graft-De Rijk, Schermer en Alkmaar. Met de fusie is de gemeente ook talloze archeologisch waardevolle historische dorpskernen en buitengebieden rijker waar zorgvuldig mee omgegaan moet worden.

De gemeenten Graft-De Rijk en Schermer deelden samen een beleidsnota archeologie. Beide nota's baseren zich op de invoering van de Wamz per 1 september 2007, welke is voortgekomen uit het Europese verdrag van Valletta (Malta) uit 1992.

De vondst van het eerste fragment van het door Maria Tesselschade Roemers Visscher gegraveerde glas tijdens de opgraving aan de Langestraat in 2015

25 jaar Alkmaarse archeologie

In 2016 wordt er al 25 jaar op professionele wijze omgegaan met archeologie door de gemeente in Alkmaar. In 1991 werd de stadsarcheoloog aangesteld en sinds 1994 heeft de gemeente een eigen opgravingsvergunning en een eigen door de provincie goedgekeurd depot van bodemvondsten. Al sinds 1992 is er vastgesteld archeologiebeleid. Voor 1991 was er ook al veel aandacht voor archeologie. De archeologische onderzoeken werden toen door prof. dr. E.H.R. Cordfunke uitgevoerd en door de actieve leden van de Stichting Behoud Alkmaarse Bodemvondsten. Als vrijwilligers waren zij allen niet alleen actief in de bouwputten maar verrichtten zij ook belangrijk werk door de bevindingen via publicaties en exposities toegankelijk te maken. Zij bereikten een breed publiek en deden dit niet alleen als werkende gravers maar ook als uitwerkende onderzoekers.

Titelpagina: Stadsarcheologen Peter Bitter (links) en Nancy de Jong (rechts) met de eigenaar van eethuis Bodrum tijdens de opgraving aan het Zevenhuizen.

Inmiddels heeft de vakgroep Archeologie talloze opgravingen uitgevoerd en vele toonaangevende publicaties op haar naam staan. In Alkmaar is het archeologiebeleid niet alleen gericht op het behoud van archeologisch waardevolle zaken en het beheer van opgravingsdocumentatie en vondsten, maar ook op de communicatie over het onderzoek en de resultaten daarvan.

De vakgroep Archeologie streeft ernaar het publiek zoveel mogelijk te betrekken in hun activiteiten, door uitgebreide voorlichting, publicaties, lezingen en rondleidingen te organiseren. Dit resulteert dan ook in veel publieks- en media-aandacht. Sommige van de onderzoeken hebben zelfs meermaals de landelijke pers gehaald.

Uitleg aan publiek tijdens de opgraving aan de Langestraat in 2015.

Wetgeving

Voorheen was archeologie in Nederland wettelijk geregeld op basis van 3 wetten: de Monumentenwet, de Wet archeologische monumentenzorg (Wamz) en de Wabo.

Het uitgangspunt van de Wamz is om archeologische waarden beter te beschermen en te verankeren in de ruimtelijke planvorming. In deze wet wordt ook het veroorzakerprincipe ingevoerd. Hierbij kunnen de kosten die gemaakt worden om het archeologisch erfgoed te beschermen verhaald worden op de initiatiefnemer van de ontwikkeling, de veroorzaker.

Het verdrag van Malta benadrukt het belang van een tijdige integratie van archeologie in de ruimtelijke planvorming. Op deze manier weten potentiële initiatiefnemers tijdig of ze wel of niet rekening dienen te houden met archeologische waarden en dit kan veel tijd en geld schelen. De Wamz heeft zijn doorwerking in de op 1 oktober 2010 van kracht geworden Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo), waarbij 20 verschillende vergunningenprocedures gebundeld zijn tot één procedure voor één vergunning, de omgevingsvergunning. Met de herziening van de Monumentenwet is de bevoegde overheid inzake behoud en beheer van het bodemarchief de gemeente.

Erfgoedwet en Omgevingswet

1 Juli 2016 vervangt de Erfgoedwet een deel van de Monumentenwet 1988. Onderdelen van de Monumentenwet 1988 die de fysieke leefomgeving betreffen, gaan naar de Omgevingswet die in 2019 van kracht wordt. Voor deze onderdelen is een overgangsregeling in de Erfgoedwet opgenomen voor de periode 2016-2018. Voor archeologie betreft die met name verordeningen, bestemmingsplannen, vergunningen en ontheffingen op het gebied van archeologie.

De uitgangspunten uit het verdrag van Valletta (Malta) blijven in de Erfgoedwet de basis van de Nederlandse omgang met de archeologie.

De belangrijkste uitgangspunten voor archeologie in de Erfgoedwet zijn de volgende:

- Het zoveel mogelijk behouden van archeologisch erfgoed, waarbij het behoud in de bodem ter plekke (in situ) de voorkeur heeft boven opgraven (ex situ). De voorkeur voor behoud in situ heeft als reden ook toekomstige generaties in staat te stellen het bodemarchief in zijn oorspronkelijke vorm te raadplegen. De veronderstelling is dat komende generaties meer en betere technieken zullen hebben om archeologische resten te onderzoeken en tevens grotere kennis om wat zij vinden te kunnen verklaren.
- Gemeenten spelen in de archeologie een cruciale rol. De afweging om archeologische waarden in situ dan wel ex situ te behouden, wordt meestal door gemeenten gemaakt. Zij zijn op grond van regelgeving in de ruimtelijke ordening verplicht om bij het opstellen van bestemmingsplannen rekening te houden met cultuurhistorische waarden, waaronder te verwachten archeologische waarden. Gemeenten zijn verplicht een afweging te maken voor archeologie in het kader van de omgevingsvergunning. Ook de provincie geeft in haar beleid en verordeningen aandacht aan archeologie. Daarbij verleent zij onder meer ontgrondingsvergunningen waaraan archeologische voorwaarden kunnen worden verbonden.
- Het verstoorder betaalt principe. Dit principe is gebaseerd op het idee dat het archeologisch erfgoed aan de samenleving toebehoort en dat de kosten van archeologisch onderzoek niet verhaald moeten worden op de samenleving aan wie het erfgoed wordt ontnomen, maar op degene wiens project tot vernietiging van het bodemarchief kan leiden. Deze financiële prikkel is tevens een stimulans voor behoud in situ, doordat de verstoorder de kosten van een opgraving zal willen vermijden.

Diverse vondsten uit een in 2011 gevonden beerput aan de Hofstraat

Depot van bodemvondsten van de Gemeente Alkmaar aan de Bergerweg

Inpandige opgraving in de Langestraat in 2013.

- Het verrichten van opgravingen is bij wet verboden. Archeologisch onderzoek is voorbehouden aan gespecialiseerde uitvoerders en er gelden kwaliteitseisen voor het uitvoeren van archeologisch onderzoek. Na elke onderzoek geldt een wettelijke rapportageplicht. Dit houdt in dat binnen 2 jaar na afronding van het graafwerk een door de gemeente te toetsen rapport aangeleverd moet worden.
- De overheid zorgt voor een betrouwbaar en goed toegankelijk informatiesysteem, zodat initiatiefnemers van tevoren beter weten waar en in welke mate waardevolle archeologische overblijfselen aanwezig zijn en daar rekening mee kunnen houden.
- De archeologische vondsten die gedaan worden tijdens een opgraving zijn eigendom van de provincie waar de opgraving heeft plaatsgevonden. Gedeputeerde staten zijn verplicht om een depot in stand te houden waar vondsten geconserveerd kunnen worden opgeslagen. Zij kunnen dit ook mandateren aan gemeenten die een goedgekeurd depot van bodemvondsten hebben. De gemeente Alkmaar heeft een eigen goedgekeurd depot van bodemvondsten en is daarmee eigenaar van de vondsten.

In principe wordt het bestaande stelsel ter bescherming van het archeologisch erfgoed in stand gehouden. De belangrijkste verandering zijn het overhevelen van onderdelen van de archeologische monumentenzorg naar de Omgevingswet, het schrappen van een aantal overbodig geworden bepalingen, de introductie van een wettelijk systeem van certificering en de wijziging van een aantal begrippen in verband met de bescherming van maritiem erfgoed.

Voor archeologen wordt de opgravingsvergunning vervangen door een wettelijk geregelde certificering. Dit moet garanderen dat opgravingen volgens professionele normen worden uitgevoerd. De normen worden door de beroepsgroep uitgewerkt. Het certificaat kan, als de wet in werking getreden is, worden aangevraagd bij nog bekend te maken instellingen. Via audits controleren deze of de aanvrager daadwerkelijk voldoet aan de gestelde normen. Om partijen die net zoals de gemeente Alkmaar een opgravingsvergunning hebben in de gelegenheid te stellen een certificaat te verkrijgen wordt 2016 een overgangsjaar.

In juli 2015 is er een archeologie-amendement aangenomen tijdens de behandeling van de Omgevingswet. De strekking van het amendement is dat gemeenten hun archeologische dubbelbestemmingen in hun Omgevingsplannen straks beter moeten onderbouwen. Deze dubbelbestemmingen worden gebaseerd op archeologische verwachtingskaarten. Binnen de Omgevingswet zullen deze verwachtingen aantoonbaar gemaakt moeten worden. Dat moeten zij doen door gebruikmaking van nauwkeurig archeologisch kaartmateriaal, inclusief een onderbouwing van de trefkans op archeologische monumenten. Dit zorgt ervoor dat initiatiefnemers en vergunningaanvragers alleen goed onderbouwd een archeologische onderzoeksplicht opgelegd krijgen.

Het gebruik van beter kaartmateriaal door gemeenten komt zowel de archeologie als de economie ten goede. De kans dat succesvol archeologisch onderzoek wordt uitgevoerd neemt daardoor toe en voorkomt onnodige (archeologische) lasten voor bedrijven en overheden. Zie hierover meer hierna, bij de gemeentelijke archeologische verwachtingskaart.

Alkmaars archeologiebeleid

Implementatie wetgeving tot heden

Op basis van de Wet op de archeologische monumentenzorg 2007 heeft Alkmaar in 2009 haar archeologiebeleid inclusief archeologische verwachtingskaart vastgesteld. In alle bestemmingsplannen waarin gebieden voorkomen met een archeologische verwachting, zoals weergegeven op de archeologische verwachtingskaart, is er een dubbelbestemming voor archeologie opgenomen. Deze dubbelbestemming met bijbehorend regime was gebaseerd op een realistische trefkans van archeologische resten.

Gemeente Graft-De Rijp en gemeente Schermer hebben in 2009 een gezamenlijk archeologiebeleid vastgesteld tezamen met een archeologische verwachtingskaart. Ook deze gemeenten hebben in alle bestemmingsplannen een dubbelbestemming voor archeologie opgenomen gebaseerd op de archeologische verwachtingskaart. Het beleid is toegespitst op het niet hebben van ambtelijke archeologische expertise. Dat betekent voor de aanvrager een hogere belasting (administratief, financieel en planningstechnisch) doordat in zijn/haar opdracht veel stappen door een extern archeologisch bedrijf of adviesbureau moeten worden uitgevoerd.

Nieuw gemeentelijk archeologiebeleid: beleidsambities

Met de invoering van de Wamz in 2007 was het zaak te komen tot een nieuw archeologiebeleid dat adequaat vorm zal geven aan de zorgplicht voor het archeologisch erfgoed. Het beleid dat vastgesteld is in 2009 voldoet daarin ruimschoots en hierdoor is er ook geen reden om dit te wijzigen. Het beleid sluit ook goed aan de op de uitgangspunten archeologie in de nieuwe Erfgoedwet.

Gekozen is om de bestaande Alkmaarse aanpak en ambities op het gebied van archeologie uit te spreiden over de nieuwe gemeente Alkmaar. Het nieuwe beleid is een voortzetting van de al bestaande kwaliteit, doelen en ambities. Grofweg kan het beleid verdeeld worden in een viertal hoofdzaken:

- Beschermen van het archeologisch erfgoed, bij voorkeur in de bodem, op een wijze die voor de eigenaren van onroerend goed zo min mogelijk belastend is
- Cultuurhistorische inspiratie leveren bij ruimtelijke ontwerpen.
- Synthese van archeologisch onderzoek door gemeente Alkmaar
- Bijdragen aan de geschiedschrijving van Alkmaar

Tijdens het archeologisch onderzoek aan de Paardenmarkt in 2010 werd een massagraf met slachtoffers van het beleg van Alkmaar uit 1573 gevonden. Al deze skeletten zijn door studenten fysische antropologie van de Universiteit Leiden onderzocht.

Beschermen van het archeologisch erfgoed

Het streven is om archeologische waarden in de bodem te behouden voor volgende generaties. De ruimte in Nederland is een kostbaar en schaars bezit en er ligt dan ook veel druk op. Dagelijks worden er besluiten genomen die het bodemarchief kunnen vernietigen. Vanwege de hoge ontwikkelingsdynamiek is het dan lang niet altijd mogelijk om de archeologische waarden in de bodem te behouden en dan wordt gekozen voor behoud door middel van een kwalitatief hoogwaardige opgraving. Bij de voorbereiding van plannen die de bodem verstoren is in de Wamz archeologisch vooronderzoek verplicht. Dat vooronderzoek moet vaststellen of er archeologische waarden in de bodem aanwezig zijn en wat de waarde hiervan is. Vervolgens wordt een belangenafweging gemaakt over de beste manier om met de archeologische waarden om te gaan. De besluitvorming hierover ligt bij de gemeente.

Bodemvondsten in de vloer van architectenbureau
kerssens | de ruiter, Luttik Oudorp 81.
De vondsten zijn afkomstig van locaties waar
het bureau aan heeft gewerkt.

Cultuurhistorische inspiratie leveren bij ruimtelijke ontwerpen

Cultuurhistorie is een belangrijke inspiratie voor onze sociale en fysieke leefomgeving. Het is de bron van het verhaal over de Nederlandse geschiedenis. Cultuurhistorie maakt het verleden zichtbaar, versterkt het historisch en cultureel besef en geeft identiteit aan een gebied en haar bewoners. Het cultuurhistorisch erfgoed kan beter benut worden en dat het behoud van het erfgoed meer moet zijn dan zorgvuldige conservering.

Voor een aanzienlijk deel van de geschiedenis is het archeologisch erfgoed de enige bron van kennis. Bij het maken van ruimtelijke plannen kan een onderdeel als archeologie een unique sellingpoint zijn, een goede inspiratiebron om verleden en heden met elkaar in contact te brengen. Het biedt mogelijkheden meer over de geschiedenis van het landschap en zijn bewoners te leren en heeft betekenis voor de kwaliteit van de leefomgeving. Er zijn de afgelopen

jaren in Nederland genoeg succesvolle projecten geweest waarbij archeologie als inspiratiebron heeft gediend.

Vitrinekast gevuld met Alkmaarse bodemvondsten in de publiekshal van het
gemeentehuis.

Synthese van archeologisch onderzoek door gemeente Alkmaar en de gemeentelijke archeologische verwachtingskaart

Synthese van het archeologisch onderzoek door de gemeente Alkmaar beperkt de administratieve regeldruk door het zo nauwkeurig mogelijk begrenzen van gebieden waar archeologische verplichtingen van kracht zijn.

Van de bekende en de te verwachten archeologisch waardevolle gebieden moet de ligging worden aangeduid. Dat gebeurt met een verwachtingskaart en een inhoudelijke toelichting. Beide zijn het resultaat van de synthese van allerlei onderzoeken, nauwkeurig kaartmateriaal en een studie naar de geologische ondergrond. Dit tezamen levert een goed gefundeerde verwachting op basis van een realistische trefkans op archeologische resten. Al sinds 2009 wordt in Alkmaar op deze wijze gewerkt

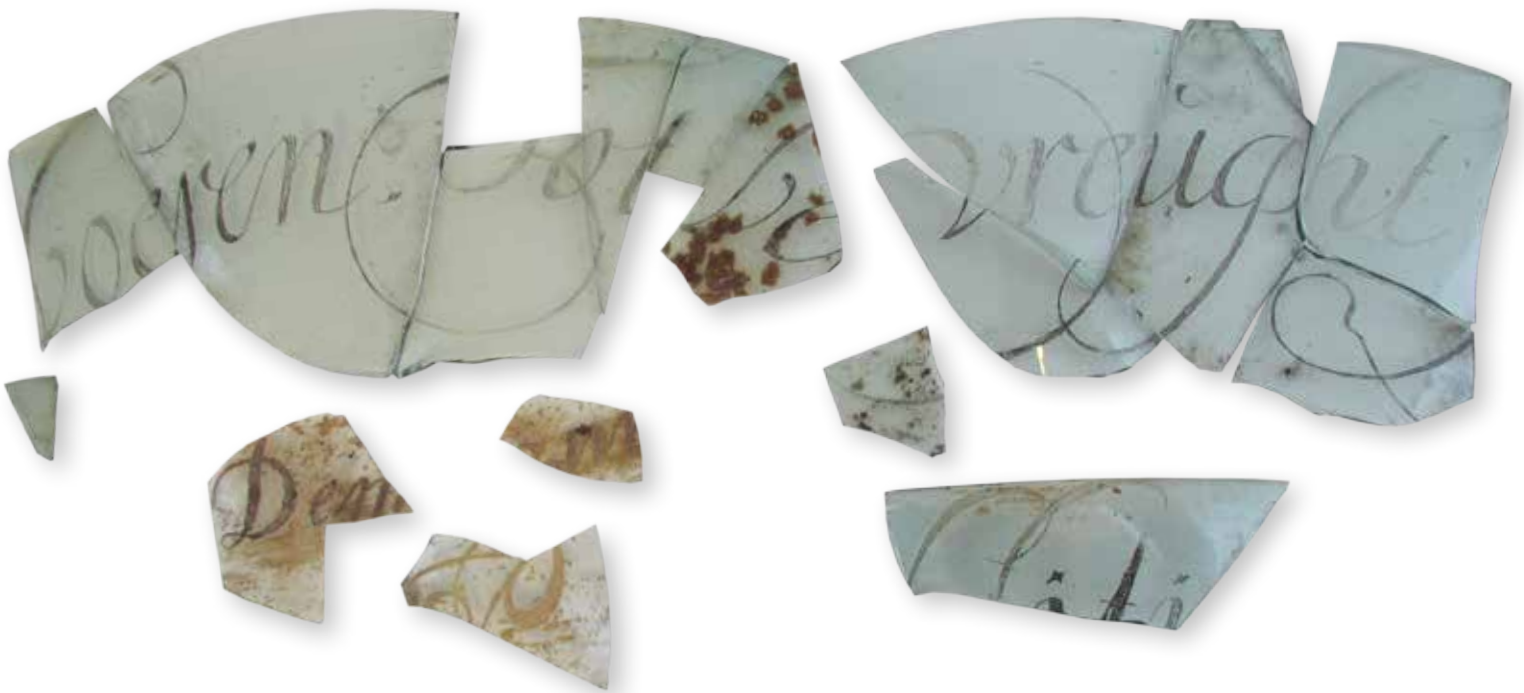
De bewoningsgeschiedenis van de gemeente wordt niet geschreven op basis van één enkel project, maar wordt opgebouwd uit informatie uit meerdere samenhangende onderzoeken. Dat betreft niet alleen opgravingen (in elkaars nabijheid of met vondsten uit dezelfde tijd) maar ook onderzoek van bouwhistorische, geologische, schriftelijke en andere bronnen. De vakgroep Erfgoed houdt zich bezig met de integratie van de gegevens uit verschillende onderzoeken tot een samenhangende geschiedschrijving.

Het is van belang om de kaart en de toelichting regelmatig te actualiseren om de initiatiefnemers snel te kunnen informeren over hun eventuele archeologische verplichtingen en om de gemeentelijke besluiten inhoudelijk te onderbouwen.

Bijdragen aan de geschiedschrijving van Alkmaar

Alkmaar kent een bewoningsgeschiedenis van duizenden jaren en van de rijke geschiedenis is nog veel bewaard, zowel onder- als bovengronds. Het historische karakter van de binnenstad heeft een duidelijke meerwaarde voor zowel bewoners als bezoekers. De waardering hiervoor wordt versterkt door een betere kennis van de bewoningsgeschiedenis en van de ontstaansgeschiedenis van de tegenwoordige omgeving.

Archeologie is onmisbaar bij de geschiedschrijving uit de tijd dat er nog geen geschreven bronnen waren, maar geeft ook een inkijkje in het dagelijks leven uit vervlogen tijden. Archeologie maakt geschiedenis 3D door een tastbare dimensie toe te voegen. Kennis van het verleden draagt bij aan een beter begrip van het heden. Verder draagt de kennis van de archeologie in combinatie met bouwhistorie bij tot beter begrip en behoud van de vele monumenten waar Alkmaar bekend om staat. Op deze manier ontstaat een prettige en interessante omgeving voor de bewoners en bezoekers van Alkmaar.

Diverse fragmenten gegraveerd glas van de hand van Maria Tesselschade Roemers Visscher. Deze fragmenten zijn gevonden tijdens de opgraving aan de Langestraat in 2015. Een absoluut unieke vondst.

Gevolgen Alkmaarse archeologiebeleid

Het vastleggen van de archeologische verplichtingen door de gemeente op basis van de Wamz en vanaf 2016 de Erfgoedwet kent een groot aantal gevolgen voor de gemeente en de initiatiefnemers van allerlei grondverstorende werkzaamheden. Het heeft enerzijds financiële gevolgen en anderzijds administratieve en organisatorische gevolgen. Deze zijn nagenoeg niet gewijzigd t.o.v. de gevolgen van de het beleid in 2009.

De financiële gevolgen worden, zoals eerder vermeld, voor een groot deel geacht ten laste te komen van de bodemverstoorders. Alle kosten van het vooronderzoek en van de opgraving die het gevolg zijn van een project waarvoor een vergunning is benodigd, moeten in principe worden gedragen door de aanvrager van de vergunning, de 'initiatiefnemer'. Als gevolg hiervan zal een redelijke verhouding tussen de kosten van het archeologisch onderzoek en de bouwkosten van de initiatiefnemer vooral in kleinschalige projecten in een hoogwaardig archeologiegebied (bijvoorbeeld in een historische binnenstad) ver te zoeken zijn.

In al die gevallen kunnen de verstoorders bij de gemeente aankloppen om een bijdrage. Het gemeentelijk archeologiebeleid is er op gericht om de administratieve, organisatorische en financiële lastendruk zoveel mogelijk te minimaliseren.

Schadevergoeding

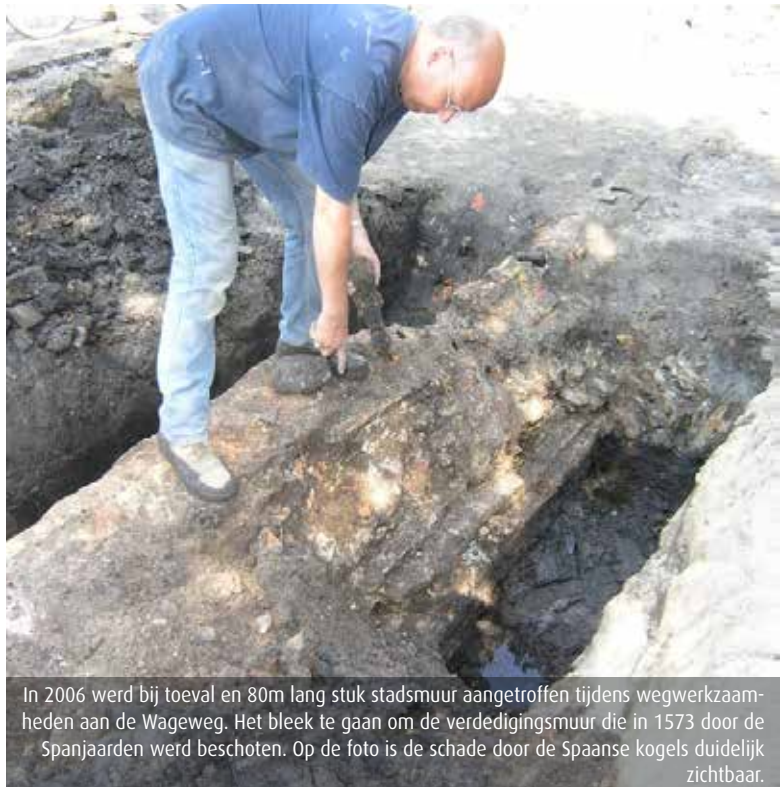
Op basis van artikel 4.2 WABO, eerste lid, is een bestuursorgaan gehouden om de kosten die ontstaan zijn door het verbinden van voorschriften (die zijn gesteld in het belang van de archeologische monumentenzorg) aan een omgevingsvergunning voor bouw-, sloop- of aanlegactiviteit (WABO art 2.1, eerste lid onder a, b, c of h) aan de aanvrager te vergoeden, voor zover deze niet in redelijkheid aan hem konden worden toegerekend. Dat betekent dat de gemeente in de gevallen waarin het verplicht gestelde archeologische onderzoek tot zeer hoge kosten voor de aanvrager leidt deze kosten voor een deel moet compenseren.

In dat geval kan de initiatiefnemer op grond van artikel 4.2 een verzoek tot schadevergoeding ter compensatie van de excessieve kosten bij de vergunningverlenende instantie (de gemeente) indienen. Dit is vastgelegd in de gemeentelijke erfgoedverordening. De wet voorziet echter niet in een percentage van de kosten dat als excessief moet worden gezien en in de hoogte van de te verlenen schadevergoeding. De gemeente dient dat in eigen beleid vast

te stellen. In het land worden per gemeente verschillende percentages gehanteerd. Het Rijk levert jaarlijks een structurele extra bijdrage voor de excessieve kosten in het Gemeentefonds. In de praktijk levert dit voor de gemeente Alkmaar overigens een jaarlijkse rijksbijdrage van slechts 7500 euro op (2015). Verderop in het hoofdstuk wordt de uitwerking van de Alkmaarse excessieve kostenregeling besproken.

Implementatie

Na vaststelling van de nota zullen de werkzaamheden van archeologie conform onderstaande uitgevoerd gaan worden.

In 2006 werd bij toeval een 80m lang stuk stadsmuur aangetroffen tijdens werkzaamheden aan de Wageweg. Het bleek te gaan om de verdedigingsmuur die in 1573 door de Spanjaarden werd beschoten. Op de foto is de schade door de Spaanse kogels duidelijk zichtbaar.

Gemeentelijke archeologische verwachtingskaart

In 2009 is op basis van de toenmalige stand van onderzoek, zoals samengevat in de Gemeentelijke onderzoeksagenda, de kaart uit 1992 geactualiseerd en werden de grenzen van de gebieden met een archeologieverwachting scherper gemaakt. Deze kaart heeft gediend als beleidsinstrument en is planologisch verankerd in de bestemmingsplannen. De kaart, gebaseerd op omvangrijk onderzoek, zorgt ervoor dat aanvragers van een omgevingsvergunning zelden tot nooit een kostbaar aanvullend archeologisch bureauonderzoek moeten uitvoeren.

In de gemeente Graft-de-Rijp en Schermer was ook een vastgestelde archeologische verwachtingskaart. Na bestudering van deze kaart is gebleken dat deze te grofmazig is waardoor in grote delen initiatiefnemers onnodig met archeologische verplichtingen geconfronteerd kunnen worden. Dit was niet conform de gebruikelijke werkwijze zoals die in Alkmaar gehanteerd werd en zoals er straks bij de Omgevingswet verlangd wordt.

Er is hierdoor besloten een nieuwe geactualiseerde archeologische verwachtingskaart te maken voor de gehele gemeente Alkmaar. De nieuwe kaart is gebaseerd op resultaten van eerder uitgevoerd onderzoek, nauwkeurige historische kaarten en een studie naar de geologische ondergrond. Dit heeft geresulteerd in een grootschalige versoepeling maar nog wel in een beperkt aantal gevallen een aanscherping van de archeologische verwachtingsgebieden. Uitgangspunt bij het opstellen van de kaart en de agenda is het beperken van de particuliere lasten en een afgewogen inzet voor behoud van archeologische waarden. Op de kaart is straks in een oogopslag zichtbaar waar men te maken krijgt met archeologische verplichtingen. Dankzij de kaart hoeven aanvragers nog maar zelden een archeologische bureau rapportage op te laten stellen. De kaart vindt u als bijlage bij de nota.

Als gemeentelijke archeologische verwachtingskaart, zoals verplicht volgens de Wamz, de Erfgoedwet, geldt de geactualiseerde Archeologische Verwachtingskaart Alkmaar. In de op de kaart aangeduide gebieden met een archeologische verwachting gebaseerd op een realistische trefkans zal een archeologiezorgplicht gelden. Deze worden vertaald naar de gemeentelijke besluitvorming omtrent aangevraagde omgevingsvergunningen. De kleurcodering geeft de randvoorwaarden voor de archeologieverplichtingen aan, gekoppeld aan een oppervlakte- en dieptemaat waarbinnen vergunningsvrij gehandeld kan worden.

Op dit moment zijn de in het verleden vastgestelde gemeentelijke archeologische verwachtingskaarten in alle vastgestelde bestemmingsplannen verwerkt middels een dubbelbestemming archeologie.

De nieuwe geactualiseerde verwachtingskaart Alkmaar is nog niet verwerkt in de bestemmingsplannen. Dit zal gebeuren met het maken van de nieuwe Omgevingsplannen. De wijze van het maken van de archeologische verwachtingskaart en de dubbelbestemmingen die straks hierop gebaseerd gaan worden zijn geheel conform de bepalingen in de Omgevingswet die eerder dit hoofdstuk genoemd werden.

Veranderingen in de archeologische verwachtingskaart in het voordeel van de initiatiefnemer zullen al in de besluitvorming van omgevingsvergunningen worden meegenomen. Een beperkte verzwaring van de archeologieregimes op sommige locaties zal pas plaatsvinden bij het vaststellen van het nieuwe Omgevingsplan.

Omgevingsvergunning

Alle vergunningen blijven door de vakgroep Archeologie getoetst worden op noodzakelijkheid en proportionaliteit t.o.v. de aanvraag aan de hand van de geactualiseerde archeologische verwachtingskaart met onderzoeksagenda en op basis van voortschrijdend inzicht door de laatste stand van onderzoek. Hierbij wordt gestreefd naar maatwerk door inzet van de eigen archeologische expertise zonder eventuele precedentwerking uit het oog te verliezen. Dit levert voor de aanvrager veel voordelen op in efficiëntie, kosten en administratieve lastenverlichting.

Gemeentelijke opgravingen:

- Het blijven uitvoeren van archeologisch onderzoek en de synthese hiervan en van onderzoek dat gedaan is door externe partijen draagt bij aan het op peil houden van de benodigde kennis die noodzakelijk is voor het voortdurend actualiseren van de kaart.
- De gemeentelijke opgravingsvergunning en het depot zullen voortgezet worden. Sinds 1994 heeft de gemeente Alkmaar een opgravingsvergunning van het Ministerie gekregen. Met de invoering van de Erfgoedwet zal er een eind komen aan deze vergunning en zal deze worden omgezet in een certificering. Om deze certificering te behalen zal de gemeente aan (door de beroepsgroep nog nader te formuleren) eisen moeten voldoen en zich jaarlijks laten toetsen door audits. Hieraan zijn kosten verbonden die binnen het reguliere budget gedragen kunnen worden.
- Vondsten kunnen, al dan niet op grond van een vergunning worden gedaan; ook wanneer er geen archeologische resten verwacht worden. Indien er onverwacht archeologische resten worden gevonden - een archeologische 'toevalsvondst' van algemeen belang - dient terstond contact opgenomen te worden met de gemeente. Het college van burgemeester en wethouders zal beoordelen en beslissen hoe er omgegaan dient te worden met de toevalsvondst. Het werk kan stilgelegd worden voor maatregelen voor behoud ter plekke of voor onderzoek. Bij archeologische toevalsvondsten speelt volgens artikel 19.9 van de Omgevingswet niet het verstoorder-betaalt-principe. Wanneer er geen archeologische verplichtingen verbonden zijn aan de omgevingsvergunning of indien er sprake is van een vergunningvrije activiteit, heeft de vergunninghouder respectievelijk degene die de activiteit uitvoert immers voldaan aan zijn wettelijke verplichtingen. In dat geval zal de gemeente de beste oplossing zoeken om de archeologische waarden te kunnen beschermen, waarbij de eigen archeologen indien noodzakelijk terstond het onderzoek ter hand kunnen nemen. Vanwege de jarenlange ervaring en deskundigheid kunnen zij snel en doeltreffend optreden.

Alkmaarse excessieve kostenregeling

Om de excessieve kosten voor de initiatiefnemer op te vangen heeft Alkmaar al sinds 2009 een excessieve kostenregeling in het leven geroepen. Nieuw is dat er is opgenomen om voor opgravingen buiten de bebouwde kom tot 350m² oppervlakteverstoring de optie aan te bieden om het archeologisch onderzoek door het team archeologie van de gemeente Alkmaar te laten uitvoeren.

Het onderscheid tussen binnen en buiten de bebouwde kom wordt in eerste instantie gemaakt op basis van de kaart bebouwde kommen van de Provincie Noord-Holland tot de vaststelling van de kaart gemeentelijke bebouwde komgrenzen. Daarna is de gemeentelijke kaart leidend. De reden dat er een onderscheid is gemaakt tussen binnen en buiten de bebouwde kom is gelegen in de historische gelaagdheid. Binnen de bebouwde kom is deze gelaagdheid

vele malen complexer dan buiten de bebouwde kom. Hierdoor kan er buiten de bebouwde kom binnen een zelfde tijdsbestek een groter areaal opgegraven worden. Op deze manier kan nog beter tegemoet gekomen worden aan de initiatiefnemer.

Op basis van artikel 23 lid 1 kan de gemeente overgaan tot vergoeding van schade op basis van aanvragen tot schadevergoeding in het kader artikel 4.2 WABO, eerste lid. Bij bepaling van redelijkheid en billijkheid zijn onderstaande regels richtinggevend. Het college van B&W is bevoegd deze regels jaarlijks aan te passen.

- Bij projecten met een oppervlakteverstoring van minder dan 250m² (binnen de bebouwde kom) en bij projecten met een oppervlakteverstoring van minder dan 350m² (buiten de bebouwde kom) zal de initiatiefnemer de optie geboden worden de opgravingen door het team archeologie te laten uitvoeren waarbij alleen de kosten van materieel (graafmachine, terreininrichting), kosten die gepaard gaan met eventuele bodemverontreiniging (onderzoek, aanvullende beschermingsmaatregelen etc.) en eventueel extern in te huren personeel door de initiatiefnemer worden gefinancierd. De initiatiefnemer kan uiteraard ook kiezen het onderzoek door een archeologisch bedrijf te laten uitvoeren. In dit geval zijn dan de regels van toepassing zoals geformuleerd in het volgende punt. Groot voordeel voor de initiatiefnemer van kleine projecten is dat niet alleen de kosten zo laag mogelijk kunnen blijven maar ook de administratieve en organisatorische lasten.
- Bij projecten met een oppervlakteverstoring van meer dan 250 m² (binnen de bebouwde kom) en projecten van meer dan 350m² (buiten de bebouwde kom) zal het archeologisch onderzoek door en op kosten van de initiatiefnemer aanbesteed moeten worden aan een archeologiebedrijf. De gemeente vervult dan een regietaak, gericht op het nemen van de archeologische besluiten voorafgaand aan en tijdens de uitvoering van het onderzoek in het veld en bij de uitwerking van de onderzoeken.

Deze projecten kunnen voor een gemeentelijke bijdrage in aanmerking komen als de totale kosten voor archeologisch onderzoek (maar zonder kosten van ingehuurde adviseur), zoals beoordeeld en geaccordeerd door de gemeente op basis van het Programma van eisen, de open begroting en het plan van aanpak, groter zijn dan 7% van de bouwsom (zoals opgegeven en nagecalculeerd bij de legesberekening), maar niet meer dan 14 %. De schadevergoeding bedraagt dan maximaal 50% van de kosten die liggen tussen de drempel van 7% en de maximale acceptabele kosten van 14%. Hierbinnen is nog variatie mogelijk tussen uitbetaling van de schadevergoeding en compensatie in natura, bijvoorbeeld door de uitwerking van een deel van de vondstcomplexen door het team archeologie te laten uitvoeren. Gekozen is voor deze constructie zodat de initiatiefnemer binding houdt bij het uit te voeren onderzoek.

Indien de regeling voor schadevergoeding zoals hierboven omschreven, naar het oordeel van B&W, mede gezien in het licht van het belang van de opgraving, tot kennelijke hardheid leidt, kan B&W besluiten van de regeling af te wijken.

In gevallen van een calamiteit, waarbij buiten de schuld van de ondernemers om de opstallen dermate aangetast zijn dat sloop en herbouw moet plaatsvinden, waarbij geen meeropbrengsten zijn (bijv. door volumevergroting) en er een archeologische onderzoekspllicht op de ondergrond rust, kunnen de ondernemers door het college van B&W vrijgesteld worden van de kosten van het archeologisch onderzoek.

Publieksbereik

Om het publiek te bereiken zullen de onderzoeksresultaten van de opgravingen actief gedeeld worden door middel van informatie tijdens opgravingen, (wettelijk verplichte) publicaties, lezingen, artikelen, rondleidingen, website, sociale media etc. Dit op een zodanige wijze dat er aan de informatiebehoefte voor de verschillende doelgroepen wordt voldaan. In het takenpakket van de afdeling is ruimte voor deze publieksgerichte activiteiten en er is budget voor bestemd in de begrotingen.

Diverse publicaties van de vakgroep Erfgoed

Bouwhistorie

Bouwhistorie

Bouwhistorie is de wetenschap die de geschiedenis van het bouwen, het bouwvak, de constructies en de materialen bestudeert in samenhang met de gebouwde omgeving. De bouwhistorische waardenstelling is een onmisbaar onderdeel van de beoordeling van restauratieplannen en interventies in monumentale panden. De kennis is niet alleen te gebruiken voor de beoordeling van bouwplannen, maar is ook beschikbaar ter inspiratie voor eigenaren en onderdeel van het onderzoek naar de geschiedenis van de stad. De bouwhistorie bevindt zich hierdoor op het grensvlak van de monumentenzorg en de archeologie.

Bij bouwhistorisch onderzoek in de panden van de voormalige NL-zaak in 2014 werd een laat 15de-eeuws houtskelet in Mient 16 aangetroffen. In het buurpand nr 14 kon de achterzijde van de constructie bekeken worden en werden sporen aangetroffen van houten zijgevels.

Wetgeving

Moderne monumentenzorg vraagt van gemeenten dat we de blik verbreden van het individuele monument naar de cultuurhistorische waarde van onze hele leefomgeving. Dit is verankerd in de Wet Ruimtelijke Ordening. Bouwhistorisch onderzoek van individuele panden, maar ook van woonblokken, parken, stadsdelen en buitengebieden helpt de cultuurhistorische waarden in beeld te brengen. Die kennis kan een waardevolle inspiratiebron zijn bij ruimtelijke planvorming en helpt bij de toetsing van voorgenomen ontwikkelingen.

Daarnaast is bouwhistorisch onderzoek onderdeel van een zorgvuldige omgang met onze monumenten.

Het staat dan ook op de lijst van indieningsvereisten bij de aanvraag voor een Omgevingsvergunning. Dit betekent dat als de ingreep in het monument dusdanig ingrijpend is, de initiatiefnemer gevraagd kan worden om een bouwhistorisch rapport, om de impact op de monumentale waarden goed te kunnen toetsen.

Bouwhistorie is als onderdeel van het archeologisch bureauonderzoek opgenomen in de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie. Op basis hiervan kan bij sloop bouwhistorisch onderzoek als onderdeel van de archeologische verplichting worden opgenomen. In Alkmaar gaan we hier pragmatisch mee om en zullen archeoloog en bouwhistoricus gezamenlijk optrekken in het onderzoek.

Nieuwe wetgeving; Erfgoedwet en Omgevingswet

De Monumentenwet uit 1988 zal grootschalig worden geherstructureerd. Hierbij zal de wet worden opgeknipt in de Erfgoedwet en de Omgevingswet. In de Erfgoedwet 2016 staan de regels t.a.v. archeologie, de aanwijzing van monumenten en subsidie. Kortweg wordt in de Erfgoedwet bepaald wat in Nederland onroerend cultureel erfgoed is. In de Omgevingswet worden de regels voor de omgang met de fysieke leefomgeving geïntegreerd, waaronder de omgang met dit cultureel erfgoed. 1 juli 2016 is de Erfgoedwet in werking getreden. Hierin staan ook de overgangsbepalingen totdat de Omgevingswet in 2019 in werking zal treden. 1 juli 2016 begon de consultatieronde voor de teksten van de AMvB's, hierin zal duidelijk worden hoe de wetgever van plan is de wet uit te voeren en wat de beleidsvrijheid van de gemeenten zal zijn.

Titelpagina: De schildering in Huize De Dieu wordt tot in detail bestudeerd.

De Omgevingswet wordt op dit moment vormgegeven en hierin wordt de omgang met het cultureel erfgoed geregeld. De verwachting is dat bouwhistorie hierin een plek krijgt en dat de Omgevingswet nog meer ruimte biedt voor het meewegen van cultuurhistorische waarden in brede zin in het Omgevingsplan en in de Omgevingsvergunning. Dit is echter wel de beleidsvrijheid van de individuele gemeenten. Doelstelling is om de geschiedenis van een plek of object niet alleen mee te laten wegen in de planontwikkeling, maar als uitgangspunt te nemen voor de volgende stap in de ontwikkeling. Onderzoek en analyse kan deze ontwikkelingslijn inzichtelijk maken om zo als inspiratie voor de volgende stap te kunnen dienen. De kennis over cultuurhistorie zal digitaal gebundeld worden in het Erfgoedhuis aan de Laan van de Leefomgeving.

Beleid vóór de fusie

Alkmaar

In Alkmaar wordt bouwhistorisch onderzoek gedaan naar het gebouwde, bovengrondse erfgoed. In de beleidsnota van 2009 is in Alkmaar de bouwhistorie voor het eerst opgenomen als aparte vakdiscipline, nadat er al jaren een bouwhistoricus in dienst was bij de gemeente.

Bouwhistorisch (voor)onderzoek wordt strategisch ingezet in het bouwproces; als service voor de initiatiefnemer om tot betere plannen te komen, bij de beoordeling van een aanvraag monumentenvergunning, als voorwaarde aan de ontheffing op samenvoeging van panden binnen het beschermd stadsgezicht, de afweging voor plaatsing op de gemeentelijke monumentenlijst en, mits het vooronderzoek daar reden toe geeft, nader onderzoek als voorwaarde aan de monumentenvergunning. De bouwhistoricus heeft een centrale rol in de advisering en toetsing. Kennis en onderzoek zijn de basis voor een transparante procedure. De invoering van de visie Modernisering Monumentenzorg (MoMo) heeft niet tot een nieuwe werkwijze geleid, de in de nota ingeslagen weg bleek MoMo-proof. Daarnaast wordt bouwhistorisch onderzoek ten behoeve van planvorming gesubsidieerd, als het onderzoek door complexiteit of grootte niet door de gemeentelijk bouwhistoricus kan worden uitgevoerd.

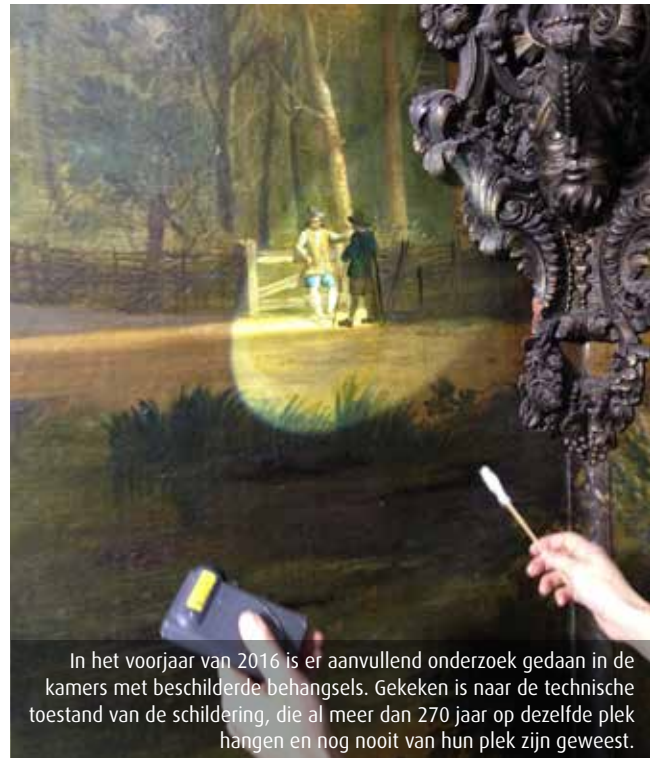
De bouwhistorische verwachtingskaart is gemaakt, maar is nog niet vastgesteld en ook niet gekoppeld aan het bestemmingsplan. Na gedegen onderzoek van de mogelijkheden die binnen het bestemmingsplan mogelijk zijn en in verband met de tijdsdruk van de actualisering van de bestemmingsplannen en de grote aantallen panden met monumentale status in de binnenstad (zowel rijks- en gemeentelijke monumenten en beeldbepalende panden) is er voor een praktische oplossing gekozen, waarbij deze panden een dubbelbestemming cultuurhistorie hebben gekregen. Met de dubbelbestemming is geregeld dat de panden strak bestemd zijn ter ontmoediging van sloop en dat er bij samenvoeging bouwhistorisch onderzoek moet plaatsvinden. Met het opstellen van de bouwhistorische onderzoeksagenda is gewacht op de landelijke ontwikkelingen. Verwacht werd dat er een landelijke onderzoeksagenda bouwhistorie zou worden opgesteld door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, waarop voortgebouwd zou kunnen worden.

Bij de restauratie van de synagoge in 2010 zijn naast archeologisch onderzoek ook bouwhistorische waarnemingen gedaan.

Het indrukwekkende houten vierkant is de belangrijkste constructie in een stolpboerderij. Deze aan de Oostmijzerdijk bij Schermerhorn is bijzonder, omdat er extra stijlen zijn toegevoegd.

In het voorjaar van 2016 is er aanvullend onderzoek gedaan in de kamers met beschilderde behangsels. Gekeken is naar de technische toestand van de schildering, die al meer dan 270 jaar op dezelfde plek hangen en nog nooit van hun plek zijn geweest.

Graft-De Rijk en Schermer

In de voormalige gemeenten Graft-De Rijk en Schermer was geen aparte afdeling erfgoed of monumentenzorg, noch een bouwhistoricus aanwezig. Dit betekent niet dat er geen bouwhistorisch onderzoek is gedaan, maar wel dat er geen beleid was en er geen structureel bouwhistorisch onderzoek is uitgevoerd. Met name in Graft-De Rijk is wel onderzoek gedaan door het nemen van houtmonsters t.b.v. dendrochronologisch onderzoek. Echter werd dit op initiatief van particulieren en niet van de gemeente gedaan.

Stolpen

Stolpen in Schermer hebben een dubbelbestemming Cultuurhistorie gekregen, evenals een aantal agrarische erven. Bij afwijkingen van de regels gesteld in het bestemmingsplan is er een prominente rol voor de expert voor een advies over de (onevenredige) aantasting van de cultuurhistorische waarden. De bouwhistoricus vervult deze rol als het gaat om het gebouwde erfgoed.

Ambities voor bouwhistorie

Kennis en onderzoek zijn de basis onder elk advies of toetsing van een vergunningsaanvraag. De werkwijze zal niet veranderen, wel zal in de praktijk de aandacht verschuiven i.v.m. het toegenomen grondgebied. Dit vereist duidelijke werkafspraken, afbakening en keuzes. De bouwhistorie zal zich primair richten op onderzoek en waardenstelling, herbestemming, interieur, grote interventies in monumenten, stolpen en cultuurhistorie in ruimtelijke ordening.

Bouwhistorisch onderzoek met waardenstelling

Het doel is om de verantwoordelijkheid voor het erfgoed en de zorgvuldige omgang samen met de eigenaar/initiatiefnemer te dragen. Dit betekent dat open communicatie en de gezamenlijke zoektocht naar waarden. Bij grote, ingewikkelde opgaven en professionele opdrachtgevers ligt het voor de hand deze zelf een externe onderzoeker in te laten schakelen voor een bouwhistorisch onderzoek met waardenstelling. Dit onderzoek hoort bij de indieningsvereisten voor de omgevingsvergunning. Voor dit onderzoek is subsidie van de gemeente mogelijk.

In het voorjaar van 2016 kwam bij werkzaamheden in het Raadhuis in Groot-Schermer deze voetjesvloer tevoorschijn. Door met blote voeten door de natte toplaag van de verf te lopen ontstaat een grillig patroon dat vaag iets weg heeft van wortelhout. Mooi voorbeeld hoe ook in de kleurige afwerking van onze monumenten verrassende zaken aan het licht kunnen komen.

Dit is al geregeld in de subsidieregeling. Bij kleine opgaven en objecten kan de gemeentelijke bouwhistoricus dit onderzoek doen als service.

Documentatie

Hoewel de doelstelling is om de aanwezige waarden te beschermen, is het niet realistisch aan te nemen dat er nooit iets verdwijnt. Soms spelen andere belangen een grotere rol en wordt er gekozen voor het slopen van (delen van) bouwwerken met bouwhistorische waarden. Ook worden tijdens bouwwerkzaamheden wel eens onverwacht interessante zaken aangetroffen. Documentatie is dan van groot belang, zodat in ieder geval de informatie die wordt aangetroffen wordt vastgelegd. Deze werkwijze is ook bij archeologie gebruikelijk. Documentatie is dan ook opgenomen in de nieuwe subsidieverordening. De subsidie wordt alleen uitgekeerd als het onderzoek wordt uitgevoerd conform afspraken met de vakgroep Erfgoed. Deze afspraken worden vastgelegd in een programma van eisen.

Cultuurhistorische inventarisatiekaart

De bouwhistorische verwachtingskaart zal onderdeel worden van een veel groter project; de cultuurhistorische inventarisatiekaart. Dit om in te spelen op de Omgevingswet waar cultuurhistorie mogelijk een grotere rol van betekenis zal kunnen spelen. Bij de Omgevingswet hoort ook een digitale informatiestroom, die de Laan van de Leefomgeving wordt genoemd. Eén van de informatiehuizen aan de Laan heeft het thema Erfgoed. Digitale ontsluiting van de kennis over erfgoed is daarom van essentieel belang.

In De Rijp staat dit op het eerste gezicht simpele pandje, maar binnen in bevindt zich een nog vrijwel gaaf houtskelet. Met een bouwhistorische verwachtingskaart zijn dit soort verrassingen nog beter te voorspellen en te behouden voor de toekomst.

Bij de sloop van panden is het van essentieel belang de informatie uit het pand vast te leggen, zoals recent is gebeurd bij de sloop van Langestraat 52.

De basis voor de bouwhistorische verwachtingskaart van de binnenstad staat. De kaart staat in een Geo-Informatie-Systeem (GIS) waarmee ook onderzoeksgegevens gekoppeld en geanalyseerd kunnen worden. De methodiek van de bouwhistorische verwachtingskaart is goed toepasbaar op andere historische kernen, zoals De Rijp.

Gezien de ontwikkeling van de Omgevingswet en het omvormen van de bestemmingsplannen naar één Omgevingsplan is het verstandig de koppeling van de bouwhistorische verwachtingskaart en specifieke regels t.a.v. bouwhistorisch onderzoek bij sloop en samenvoeging te regelen bij de invoering van het Omgevingsplan.

Onderzoeksagenda

Het opstellen van een onderzoeksagenda aansluitend bij de archeologische agenda en de (verwachte) landelijke bouwhistorische agenda. De onderzoeksagenda bundelt de kennis die al aanwezig is over de historische bebouwing en formuleert onderzoeksvragen. Elk klein onderzoek kan zo makkelijker bijdragen aan het begrip van het grotere geheel; de (bouw)geschiedenis van Alkmaar.

Monumenten

Monumenten

Gebouwd erfgoed

Alkmaar behoort tot de grote monumentengemeenten in ons land. Door de toewijding van de monumenteneigenaar en de vakgroep Erfgoed is het gebouwde erfgoed in Alkmaar van goede kwaliteit. Het rendement is meervoudig: een historische kern of gebied met een kwalitatief hoge beeldkwaliteit stimuleert de lokale economie door zijn aantrekkingskracht op bezoekers en biedt een goed vestigingsklimaat voor bedrijven en bewoners.

Onderhoud aan gebouwd erfgoed zal er altijd zijn en ook de zorg voor het monument door de eigenaar en vakgroep Erfgoed blijft een continu proces. De ontwikkeling van technieken en inzichten gaat hierin mee. Daarom is het van belang om monumentenzorg als maatwerk te blijven zien, met ruimte voor zowel het ambacht als voor noviteiten en trends.

Herstelwerk aan de houtimitatie op de lambrisering van het Raadhuis in Grootchermer.

Instandhoudingsplicht van rijksmonumenten

Nieuw is de instandhoudingsplicht die eigenaren rechtstreeks verantwoordelijk houdt voor het onderhouden van hun monument. In de gemeente Alkmaar verdienen eigenaren van rijksmonumenten alle lof, want op een enkele uitzondering na zorgen zij goed voor hun monument en het merendeel staat er dan ook technisch gezond bij.

De gemeente heeft hierin de handhavende rol. De regeling is bedoeld voor gevallen van langdurig uitblijvend onderhoud.

Wetten en regels

Er zijn actuele ontwikkelingen op landelijk niveau die de komende jaren sturend zijn voor het vakgebied: de Erfgoedwet (2016) en de Omgevingswet (2019). Op gemeentelijk niveau is de regelgeving opgenomen in een nieuwe Erfgoedverordening. Hieruit vloeien ambtelijke taken voort, die op Alkmaarse wijze invulling krijgen.

Erfgoedwet

De Erfgoedwet (1 juli 2016) vervangt de Monumentenwet 1988. Voor rijksmonumenten is deze grotendeels ongewijzigd: zo blijft het verbod op beschadiging of vernieling en de vergunningplicht bij wijziging. De wettelijke taken op basis van de Erfgoedwet blijven voor het gebouwde erfgoed dan ook hoofdzakelijk de vergunningverlening bij ingrepen aan rijksmonumenten.

Onderhoud is van belang voor instandhouding van het monument.

Omgevingswet

De Omgevingswet verplicht gemeenten tot het maken van een Omgevingsvisie. Dit is een overkoepelend document voor alle vakgebieden die meespelen bij het gebruik van de fysieke openbare ruimte. Het gebouwde erfgoed is hier een belangrijke factor in. In de Omgevingsvisie komen de relaties tussen stedelijke en landelijke structuren tot uiting, waarvoor de cultuurhistorische inventarisatie zoals samengevat in "Het Verhaal van Alkmaar" in hoofdstuk 2, een onderlegger is.

Erfgoedverordening

De regels in de gemeentelijke Erfgoedverordening betreffen hoofdzakelijk vergunningverlening voor gemeentelijke monumenten en bescherming van individuele objecten en gebieden op basis van hun cultuurhistorische waarden van gemeentelijk belang. De Erfgoedverordening volgt uit de harmonisatie in 2016 van de verordeningen van de gefuseerde gemeenten.

Gemeentelijk beschermd stads- of dorpsgezicht of gebied

In de Erfgoedverordening is de mogelijkheid tot het aanwijzen van een gemeentelijk beschermd stads- of dorpsgezicht opgenomen. Deze beschermingsvorm is voorgedragen in de adviesronde van de participatie. Het is een element uit de verordeningen van de voormalige gemeenten Graft-De Rijk en Schermer. Deze bescherming kan overigens ook door derden worden aangevraagd. Tevens toegevoegd is de mogelijkheid tot het beschermen van een cultuurhistorisch waardevol gebied.

Instandhoudingsplicht ook voor gemeentelijke monumenten

In de lijn van het landelijke beleid gaat de instandhoudingsplicht ook gelden voor monumenten die door de gemeente op een monumentenlijst zijn geplaatst. Dit wil niet zeggen dat het slecht gaat met het onderhoud aan de Alkmaarse gemeentelijke monumenten. Integendeel. Ook hier verdient de monumenteneigenaar alle lof.

De instandhoudingsplicht is bedoeld als een positieve stimulans voor het behoud van de monumentale waarden. In uiterste gevallen kan handhaving van de instandhoudingsplicht worden ingezet ten behoeve van het monument.

Beeldbepalende panden

De voormalige gemeente Alkmaar kende zogeheten beeldbepalende panden. Dit zijn gebouwen met een lichte vorm van bescherming. In het bestemmingsplan zijn de beeldbepalende panden strak bestemd, op basis van het bestaande bouwvolume. Het

In 2016 is de poortklok in de Waagtoren 400 jaar oud. Deze werd geluid bij het sluiten van de stadspoorten. Het is aanleiding om de ophanging te herstellen, zodat de klok weer over de stad kan klinken.

De dorpskern van Graft-De Rijk.

doel hiervan is het behoud van de parcellering, bouwhoogte en het straatbeeld. De beleidsnota voor beeldbepalende panden uit 2006 is de onderlegger voor deze regels (bijlage 2).

Advisering aan de monumenteneigenaar

De gemeente Alkmaar rekent het tot haar taak om een professionele, klantgerichte en transparante werkwijze te bieden bij het verlenen van monumentenvergunningen en het begeleiden van restauraties. Met dit voor ogen is in de afgelopen jaren de accentverlegging binnen de vakgroep Erfgoed van toetsen naar meedenkend advies versterkt. Voor de monumenteneigenaar worden beperkingen en verplichtingen transparant onderbouwd. Waar nodig gebeurt dit aan de hand van bouwhistorisch onderzoek. Naast de wensen van de aanvrager, dient deze uitkomst als basis voor de planvorming. Om het proces van vergunning- en subsidieverlening vlot te laten verlopen, is vooroverleg een bewezen adequaat middel.

De vakgroep Erfgoed adviseert bij aanvragen voor rijks- en provinciale subsidie en het opstellen van een Periodiek Instandhoudingsplan voor rijksmonumenten. Actieve voorlichting over de landelijke, provinciale en gemeentelijke regelgeving gebeurt via de gemeentelijke website, de pers, de (sociale) media, de Nieuwsbrief van de vakgroep Erfgoed en tijdens een vergunning- of subsidieprocedure vaak via rechtstreeks contact met de eigenaar.

Interieurs beschermd

Het zogeheten 'nagelvaste' interieur is een kwetsbaar onderdeel van een pand, omdat het als leef- en beweegruimte mee gaat met zijn tijd. Hierdoor verandert de indeling en kunnen onderdelen verdwijnen. Over de al dan niet beschermde status van deze interieurs van gemeentelijke monumenten heerst soms verwarring. De Raad van State heeft deze kwestie beslecht in een uitspraak (201206741/1/A2) en daarmee bepaald dat het nagelvaste interieur bij gemeentelijke monumenten, net zoals bij rijksmonumenten het geval is, onderdeel uitmaakt van de bescherming. Het gaat hier om onderdelen als dragende muren, vloeren, lambriserings, stucwerk, trappalen, deuren, haarden en zovoort.

Architect Kropholler ontwierp het Hoge Huys in 1930 inclusief het complete meubilair. Vereniging Hendrick de Keyser, die dit rijksmonument in 2015 verwierf, heeft met steun van het Prins Bernhard Cultuurfonds en de Stichting Dioraphte de bijbehorende stoelen, tafels, kisten etc. aangekocht. Aansluitend op een restauratie in 2016, kreeg het Hoge Huys een nieuwe gebruiker.

De bescherming van het interieur staat aanpassing ervan op zich niet in de weg. Het betekent dat voor ingrepen een vergunning noodzakelijk is en dat op grond van bouwhistorisch onderzoek een afweging plaats vindt van het gevolg op de monumentale waarden. Hierbij kan de vakgroep Erfgoed behulpzaam zijn. Ook voorafgaand aan planvorming kan een bouwhistorische scan uitwijzen of en welke monumentale waarden aanwezig zijn. Dit biedt de eigenaar een duidelijk vertrekpunt voor zijn bouwplannen.

Voor het behoud van losse interieuronderdelen in het gebouw waarvoor deze zijn ontworpen zoals lampen, kasten en meubilair, hanteert het rijk een bewustwordingsbeleid.

Ambities voor het gebouwde erfgoed

De ambitie voor het gebouwde erfgoed in de komende 10 jaar is het in stand houden van de hoge monumentale kwaliteit en van de identiteit van Alkmaar als cultuurhistorische gemeente. Aan de basis hiervan staat goed onderhoud van individuele panden, ensembles, dorpsgezichten enzovoort. Zoals gezegd verdient de eigenaar hier alle lof, met èn zonder financiële steun door de overheid.

Het is evident dat de beste zorg voort komt uit waardering, dat op zijn beurt groeit met bewustwording. Daarom is het van belang om kennis te blijven uitdragen ten gunste van het draagvlak voor het gebouwde erfgoed.

Hoge monumentale kwaliteit versus overheidsinmenging

Het beleid en de werkwijze van de voormalige gemeente Alkmaar is leidend voor de toekomstige omgang met monumentale bebouwing. De vakgroep Erfgoed leunt op hoogwaardige bouwkundige, bouwhistorische en archeologische kennis en jarenlang opgebouwde vaardigheden bij ingrepen in stedelijke bebouwing. In de ambtelijke organisatie van de fusiegemeenten Schermer en Graft-De Rijk was dit onvergelijkbaar aanwezig.

Deze aanpak zal voornamelijk voelbare gevolgen hebben voor de monumenteneigenaar in de fusiegemeenten Graft-De Rijk en Schermer. Enerzijds is de overheidsinmenging bij ingrepen aan monumenten groter, anderzijds biedt de gemeente ruimere mogelijkheden voor subsidie en advies. Belangrijk bij deze werkwijze is vooroverleg bij een aanvraag om vergunning of subsidie. Dit maakt de (on)mogelijkheden voor de eigenaar transparant waardoor de aanvraag soepeler verloopt. Daarnaast geeft het gesprek gelegenheid tot het verenigen van wensen enerzijds en monumentale waarden anderzijds, waardoor ruimte is voor maatwerk.

Ruimtelijke ordening

Behoud van samenhang is behoud van de historische kwaliteit van de omgeving. Individuele aandacht voor objecten is onmisbaar en dat zal niet verminderen. Daarbij wordt vooral ingezet op stijlvastheid aan de oorspronkelijke bouwstijl, die reikt tot aan het materiaalgebruik en de detaillering. Maar tegelijkertijd is de omgeving bepalend voor de wijze waarop het object wordt gezien en gewaardeerd. De aandacht richt zich dan ook meer en meer op het ensemble, de landelijke omgeving, het straatgezicht, bruggen, molens mét hun biotoop enzovoort. De vakgroep Erfgoed is zich bewust van deze wisselwerking.

Religieus erfgoed

De gemeente Alkmaar stimuleert kerkbesturen om bijerschikking van het vastgoed de religieuze functie van de monumentale kerkgebouwen te behouden en de niet monumentale objecten eventueel af te stoten of her te bestemmen. De gemeente wil hierbij actief faciliteren, bijvoorbeeld door naast de religieuze functie ook passende nevenfuncties gebruik mogelijk maken voor maatschappelijke en culturele doeleinden. Religieus erfgoed is uitgebreider behandeld in hoofdstuk 3, Alkmaars Erfgoed.

Herbestemmen

Het beleid ten aanzien van herbestemming is gericht op voortbestaan door nieuw gebruik. Bij herbestemming of herontwikkeling is de geschiedenis van het object de inspiratiebron. Door partijen vroegtijdig te activeren wordt leegstand beperkt en eventueel uitblijvend onderhoud bekort. Herbestemmen is uitgebreider behandeld in hoofdstuk 3, Alkmaars Erfgoed.

Inventariseren van niet beschermd erfgoed

De komende jaren gaat speciale aandacht uit naar objecten en gebieden die een positieve bijdrage leveren aan de ruimtelijke kwaliteit, maar die niet zijn beschermd. Vooralsnog worden deze geïnventariseerd en gewaardeerd.

Mogelijk volgt hieruit bescherming op basis van de Erfgoedverordening. De procedure tot bescherming wordt openbaar en transparant uitgevoerd. Zo wordt de eigenaar voorafgaande aan de procedure op de hoogte gesteld van het voornemen tot bescherming. Naar verwachting leidt een eventuele herschikking of uitbreiding van het aantal beschermde objecten vooralsnog niet noodzakelijkerwijs tot consequenties voor de hoogte van het jaarlijkse subsidiebudget dat beschikbaar is gesteld door de gemeenteraad.

Een stolp in Oterleek.

Inventarisatie erfgoed en stolpen in Schermer

In de voormalige gemeente Schermer is geen gebruik gemaakt van de mogelijkheid tot het vaststellen van een gemeentelijke monumentenlijst. Aandacht voor dit gebied en specifiek de stolpen en de Wederopbouwperiode wordt aanbevolen in de advisering in het kader van de participatie. In Schermer start in 2016 een inventarisatie van de monumentale bebouwing.

Herschikking gemeentelijke monumenten in Graft-De Rijk

De voormalige gemeenten Alkmaar en Graft-De Rijk hanteerden afwijkende beschermingstypen. Zo kende Graft-De Rijk drie variaties gemeentelijke monumenten, en heeft Alkmaar er één. In de subsidieregeling (per 1 april 2016) is dit verschil ondervangen. Echter in de praktijk blijkt dat de onderhoudssubsidie in Graft-De Rijk niet altijd voor de bedoelde monumentale waarden kan worden ingezet. Om hier beter recht aan te doen volgt een herschikking van de drie variaties.

Straatwand De Rijk.

Financiën

Financiën

Erfgoed Alkmaar

Erfgoed heeft een belangrijke plaats in de samenleving. Het bepaalt onze leefomgeving en het geeft de stad en zijn inwoners identiteit. Steeds vaker komen er subsidieaanvragen binnen van instellingen of particulieren die een initiatief op erfgoedgebied willen ontplooien. Het gaat dan vaak over het ontsluiten van erfgoed voor publiek door middel van exposities, publicaties, acties etc. Omdat de gemeente dergelijke initiatieven vanuit de samenleving graag wil stimuleren, is met ingang van 2017 structureel budget beschikbaar voor initiatieven met een cultuurhistorische component. Voor de uitvoering van extra taken in 2016, die voor de vakgroep Erfgoed voortvloeien uit de fusie, is eenmalig budget beschikbaar gesteld.

Archeologie

In de reeds vastgestelde begroting is voor archeologie een structureel budget opgenomen. Dit budget wordt onder andere ingezet voor opgravingen en de (wettelijk verplichte) publicaties van archeologisch onderzoek, conservering van vondstmateriaal en de incidentele inhuur van extra capaciteit bij de uitwerking.

De inzet van het beleid is om de lastendruk bij de initiatiefnemer zoveel mogelijk te beperken. De staande formatie is daarbij wel als uitgangspunt genomen in de bepaling van de mate waarin de initiatiefnemer tegemoet kan worden gekomen. De verwachting is dat bij een gemiddeld gelijkblijvend aantal opgravingen per jaar de voorgestelde aanpak binnen de bestaande formatie aangevuld met de huidige incidentele inhuur kan worden uitgevoerd. Dit wijkt niet af van de huidige werkwijze.

De kosten die gepaard kunnen gaan met grotere, complexere of buitengewoon kostbare archeologische onderzoeken kunnen leiden tot verzoeken tot schadevergoeding in het kader van de zogenaamde excessieve kostenregeling. Bij overschrijding van het budget zal dit gemeld worden in de gebruikelijke financiële rapportages.

De invoering van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg (2007) is gepaard gegaan met een uitkering in het gemeentefonds als bestuurslastenvergoeding en een bijdrage voor excessieve kostenuitkering vanuit het Rijk (fluctueert jaarlijks). Dit bedrag maakt onderdeel uit van het reeds bestaande budget van de vakgroep Erfgoed.

Monumenten

Met ingang van 2016 is het budget verruimd voor restauratie en onderhoud aan monumentale bebouwing. De subsidieregeling is op grond hiervan per 1 april 2016 geharmoniseerd met een positieve uitzonderingspositie voor rijksbeschermd molens. Ook voor stolpen in Schermer die niet op een monumentenlijst staan, is een kleine financiële regeling opgenomen.

De komende jaren worden niet beschermde objecten en gebieden geïnventariseerd en gewaardeerd. Mogelijk volgt hieruit bescherming op basis van de Erfgoedverordening. Naar verwachting leidt een eventuele herschikking of uitbreiding van het aantal gemeentelijke monumenten voorsnog niet noodzakelijkerwijs tot consequenties voor de hoogte van het jaarlijkse subsidiebudget.

Monument in steigers.

Erfgoed en de Alkmaarse samenleving

Erfgoed en de Alkmaarse samenleving

Dat erfgoed in Alkmaar een levend en breed gedragen onderwerp is, kwam duidelijk naar voren tijdens het participatietraject. Tijdens dit traject kon worden ingesproken en geadviseerd. Hier is goed gebruik van gemaakt en o.a. particulieren, ondernemers, verenigingen, professionele instanties en monumenteneigenaren hebben hun stem laten horen. Het erfgoedbeleid kan hiermee rekenen op steun vanuit de samenleving.

Inspireren, raadplegen en adviseren

De participatie vond plaats in drie trappen: inspireren, raadplegen en adviseren. Vooruitlopend op de fusie is een eerste inventarisatie gemaakt van de cultuurhistorische identiteit van de drie gemeenten dat resulteerde in “Het Verhaal van Alkmaar” dat als inspiratie diende voor de diverse participatiebijeenkomsten. Tevens zijn diverse sleutelfiguren geïnterviewd over hun visie op de toekomst van het erfgoed in de nieuwe gemeente Alkmaar.⁴

Tijdens een startbijeenkomst is de eerste aanzet voor nieuw erfgoedbeleid gegeven door raadsleden en instanties die werkzaam zijn op het gebied van erfgoed. Hieruit zijn 4 thema's gefilterd:

- Cultuurhistorische Waarden
- Landschap & Water
- Herbestemming
- Educatie & Promotie

Vervolgens zijn deze thema's voorgelegd voor openbare inspraak, waarbij vele belangstellenden zijn geraadpleegd. Dit gaf aanleiding om 'Water' toe te voegen aan het thema Landschap. Tevens kwamen 'duurzaamheid' en 'immaterieel erfgoed' als aandachtspunten naar voren. Deze zijn opgenomen in het hoofdstuk 3, Alkmaars Erfgoed.

Daarna hebben vier commissies elk op een thema ingezoomd en geadviseerd. Hierbij is gebruik gemaakt van de interviews en de aandachtspunten die zijn aangedragen tijdens de twee bijeenkomsten. Aangezien deze visies en

De eerste uitkomsten van de participatie zijn samengevat tot 4 thema's, die daarna zijn voorgelegd aan de inwoners.

⁴ Inventarisatie Cultuurhistorie in de fusiegemeenten Alkmaar, Schermer, Graft-De Rijp (Steenhuis-Meurs 2015). Hoofdstuk 2 is hier een samenvatting van. Titelpagina: Goed bezochte erfgoedconferentie in de Grote Kerk Alkmaar.

In de Grote Sint Laurenskerk gonsde het van de ideeën en adviezen tijdens een erfgoedconferentie (december 2015).

ideeën voornamelijk betrekking hebben op de praktijk en uitvoering, is dit een bruikbare bron voor de verdere beleidsuitvoering (zie onder Actieplan). Deze inbreng is in algemene verwoording opgenomen in de adviezen, voorzien van feedback door de wethouder erfgoed. Het resultaat is integraal opgenomen verderop in dit hoofdstuk. Deze vier adviezen vormen voor een groot deel de basis waarop de komende 10 jaar uitvoering wordt gegeven aan de zorg voor het erfgoed in de gemeente Alkmaar.

Actieplan Erfgoed Alkmaar

Een doel van de participatie is om samen met diverse partijen en particulieren de woorden om te zetten in daden en samen de uitvoering van het erfgoedbeleid vorm te geven. Dit zal gebeuren middels een "Actieplan Erfgoed Alkmaar". Hierin zullen de vele praktijkvoorbeelden en ideeën die werden aangedragen tijdens het participatietraject worden meegenomen.

Uit de adviezen blijkt de behoefte tot samenwerking wederzijds. Daarnaast is de wens geuit tot afstemming tussen de partijen onderling en stapeling van kennis en expertise. Ook wordt gewezen op het belang van zorgvuldig inventariseren van de aanwezige cultuurhistorische waarden en het daarbij benutten van lokale kennis.

Uit de adviezen spreekt enthousiasme om de krachten te bundelen om de plannen en ambities gezamenlijk waar te maken. De gemeente faciliteert en bewaakt dit proces.

ADVIES Cultuurhistorische waarden

Vraagstelling

Elke kern in Alkmaar is uniek en draagt bij aan Het verhaal van Alkmaar. Hoe waardeert u uw eigen leefomgeving? Welke gebouwen, plekken en gebruiken zijn voor u van belang? Wat mag niet verloren gaan en wat zou meer aandacht kunnen krijgen? Hoe kun je panden/objecten hun verhaal laten vertellen en ze zeggingskracht meegeven? Hoe maken ze onderdeel uit van het nu en hoe wordt het verhaal van het verleden versterkt?

Uitgangspunt

De adviescommissie heeft zich naast bovenstaande vragen vooral de vraag gesteld: Hoe kun je beleidsmatig de cultuurhistorische waarden in de gemeente Alkmaar behouden en versterken? Hieronder de aanbevelingen in volgorde van belangrijkheid.

Aanbevelingen

1. Inventariseer de cultuurhistorische waarden van het gehele grondgebied op dezelfde wijze. Zet deze informatie op een Cultuurhistorische Inventarisatie- en Verwachtingenkaart.
 - a. Maak een helder onderscheid tussen verschillende beschouwingsniveaus: gebieden, dorpen of wijken, structuren, ensembles en gebouwen, maar ook objecten en delen van gebouwen (zoals muurkunst en interieurs).
 - b. Breng een classificatie aan, om inzicht in (de waardering van) de cultuurhistorische waarden te krijgen.
 - c. Samenwerking met archeologie.
 - d. Openbaar en eenvoudig toegankelijk voor geïnteresseerden (via internet).
2. Participatie: in samenwerking met deskundigen, (vrijwilligers)organisaties en de bewoners kan de inventarisatie verder worden verfijnd en aangevuld. Hiermee vergroot je de betrokkenheid en waardering voor de eigen leefomgeving.
3. Maak een visie voor het leegkomende religieus erfgoed en voer een proactief herbestemmingsbeleid.
4. Gebruik de gegevens van de inventarisatie om te beoordelen wat nog kan worden beschermd en op welke wijze.
 - a. Maak de toegestane maximale dimensionering in de historische kernen inzichtelijk, zoals hoogte, breedte, rooilijnen, conform het huidige bestemmingsplan zoals die momenteel gelden. Beoordeel die op wenselijkheid vanuit cultuurhistorisch oogpunt.
 - b. Gemeentelijke monumenten ontbreken nog in de voormalige gemeente Schermer; waarschijnlijk ten onrechte.
 - c. Onderscheid maken tussen verschillende aspecten van cultuurhistorische kwaliteit: architectonisch, bouwhistorisch, ensemble en/of de relatie met het omliggende landschap. Hierdoor is ook differentiatie mogelijk in de wijze en de mate van bescherming.
5. In vervolg op het voorgaande punt: geef ruimte voor ontwikkeling, maar wel op basis van de cultuurhistorische waarden en identiteit van de locatie. Maak zo nodig eerst een cultuurhistorische verkenning.
 - a. Zorg voor ruimtelijke kwaliteit en kwaliteit van ontwerp en gebruik de bouw en cultuurhistorie als informatiebron.
 - b. Versterk waar mogelijk de Cultuurhistorische waarden. Concreet denken wij aan: kleine kernen behouden als klein en de ontwikkelingen bundelen op logische plekken (bijv. Driehuizen versus Stompertoren). Het reguleren van schaalvergroting van agrariërs en van de bebouwing in de historische binnenstad.

6. Onderzoek de mogelijkheden om Schermer de Werelderfgoedstatus te geven en/of beschermd dorps- en landschapsgezicht. Dit om het unieke karakter extra te benadrukken, bewustwording in gang te zetten en bescherming mogelijk te maken.

7. Voer in de landelijke gebieden en de dorpen een actief stolpenbeleid op behoud, renovatie en herbestemming.

Dorpskern Driehuizen.

8. Bouwhistorische documentatie regelen bij een verleende omgevingsvergunning voor sloop. Zodat cultuurhistorische waarden niet (ongezien) verdwijnen. Dit kan op basis van bouwhistorische verwachtingskaart en quick scan. Hierbij ook graag extra aandacht voor wederopbouw, interieur, kleuronderzoek en (naoorlogse) wandkunst.

9. Cultuurhistorische waarden nóg beter opnemen in Omgevingsplannen. Onderzoek goed hoe je dit in Omgevingsvisie en Omgevingsplan borgt.

- Verplichte sloopvergunning opnemen op basis van cultuurhistorie met als doel dat een onafhankelijke deskundige de sloop beoordeelt en onderbouwt.
- Cultuurhistorische inventarisatie (op hoofdlijnen) opnemen in Omgevingsvisie.
- Geef in Omgevingsplannen planologische ruimte (afwijkingen beleid), met als doel het mogelijk maken van herbestemming en behoud van cultureel erfgoed.

10. Behoud de zichtlijnen en plekken waar gebieden met verschillende karakters elkaar ontmoeten. Bijv. de groene rand van Alkmaar in oosten en westen, zichtlijnen naar het stadscentrum van Alkmaar, de dijk en het diepste punt van de Schermer.

11. Positioneer Alkmaar. Wat is de waarde van Alkmaar in landelijke context?

- Belangrijk i.v.m. erfgoedpromotie en citymarketing. Bijv. bijzonder dat je in één dag wandelen of fietsen vijf verschillende landschappen/gebieden kunt zien.
- Belangrijk voor de aantrekkelijkheid van Alkmaar voor bewoners, toeristen en als vestigingsplaats voor bedrijven (economische dimensie).
- Ook belangrijk om erfgoed te promoten bij jonge Alkmaarders en nieuwe c.q. allochtone Alkmaarders.

Leden adviescommissie cultuurhistorische waarden

Henk de Visser	Adviseur erfgoed en ruimte; Boerderijstichting
Rob de Vries	Historische Vereniging Alkmaar; Architect; Bouwhistoricus
Feyko Alkema	Historische Vereniging Alkmaar
Steven Kalverdijk	Bouwhistoricus
Jaap Jan Van Drunen	Stg Houd Driehuizen Heel
J.G. Koolhaas	Inwoner Noordeinde; ex-docent bouwkunde
Norman Vervat	Stg. Cuypersgenootschap; kunsthistoricus
Martin Deinum	Inwoner Alkmaar
Frans Ewals	Inwoner De Rijk
Piet van der Linden	Stichting Oudorperhout

ADVIES Landschap & Water

Vraagstelling

Welke thema's in het cultuurhistorisch landschap zijn voor u van belang. Wat waardeert u aan het landschap en wat mag meer aandacht krijgen? Welke manieren ziet u om het landschap en zijn iconen (beter) onder de aandacht te brengen. Hoe kan het gemeentelijk groenbeleid daar op aansluiten?

Aanbevelingen

Houd aandacht voor kwalitatieve zorg voor het cultuurhistorisch landschap. Breng de kennis van de historische geografische waarden op hetzelfde niveau als de huidige kennis op het stedelijk vlak. Wij adviseren om hiervoor een stappenplan op te stellen en wij bieden onze samenwerking aan voor de totstandkoming hiervan.

Hieronder onze aanbevelingen ten aanzien van de cultuurhistorische ruimtelijke kwaliteit op het gebied van landschap en water. De prioriteit ligt ons inziens bij een overzichtelijke inventarisatie van de aanwezige waarden. Vervolgens bij bescherming en behoud hiervan en een integrale afweging bij ingrepen.

A Inventariseren

1. Inventariseer de cultuurhistorisch landschappelijke waarden om te komen tot een historisch geografische hoofdstructuur. Verbeeldt deze op een Cultuurhistorische Inventarisatiekaart opgebouwd uit themalagen voor o.a. water, wegen, landschappelijke elementen, groenstructuren, bruggen, sluizen, bijzondere gebieden (bijv. stuwwallen, binnenboezemsysteem Schermer, Eilandspolder, Oudorperhout etc.). Hiermee is tevens de ontstaansgeschiedenis van een gebied in beleid gevat. Gebruik deze structuur en kaartlagen als basis voor de Omgevingsvisie en Omgevingsplannen.

B Beschermen en behouden

2. Bescherm het landschap in het Omgevingsplan op basis van bovengenoemde inventarisatie. Met bescherming worden cultuurhistorische waarden (zeker) gelijkwaardig meegewogen in het (vergunnings)proces bij beheer, ingrepen en ruimtelijke ontwikkelingen. Schermer en de Oudorperhout zijn bijvoorbeeld rijk aan onbeschermd cultuurhistorisch water en landschap.
3. Blijf de historische en fysieke relatie tussen landschap, water en bebouwde omgeving onderkennen. De ensemblewaarde is doorgaans groter dan de individuele waarde (Schermer, Raaksmatboezem, Oudorperhout, boeren erf etc.). Onderken de unieke kwaliteit van dit gemêleerde cultuurhistorische landschap dat door mensenhand is gemaakt.
4. Behoud de beleving van (het silhouet van) cultuurhistorische elementen in het landschap door behoud van de authentieke ruimtelijke situering.
5. Heropen de discussie rondom de beschermde status van cultuurhistorische aspecten in Schermer met de betrokken partijen. Betrek hierbij de ervaring in de Beemster. Benut hierbij het aanwijzingsrapport (Toelichting bij het besluit tot aanwijzing van het beschermd dorpsgezicht Droogmakerij De Schermer gemeenten Schermer en Alkmaar (Noord-Holland) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Op zijn minst verdient het unieke watersysteem bescherming.

C Integreren van beleid, integraal vergunningstraject ten bate van ruimtelijke kwaliteit

6. Cultuurhistorie is een belangrijke factor die integraal moet worden meegewogen bij ingrepen. Zorg, vooruitlopend op de Omgevingsvisie, nu al voor integratie van cultuurhistorische waarden en het gebruik en beheer van landschap

en water in de afzonderlijke beleidsvelden, zoals het omgevingsbeleid, het Groenbeleid en het Waterplan. Zoals bijv. gebeurt in de Oudorperhout met zijn cultuurhistorische elementen, authentiek groenbeheer en daarmee samenhangende gezonde flora en fauna.

7. Betrek partijen met lokale deskundigheid vóóraan in het proces bij ingrepen in het cultuurhistorische landschap.
8. Borg de historische beeldkwaliteit buiten de rijksbeschermden gezichten in ruimtelijk beleid. Zoals waardevolle structuren, stratenpatronen, linten, waterlopen, ensembles en erven. Met als doel te kunnen adviseren op ingrepen, met behoud of versterking van de cultuurhistorische waarden.
9. Weeg de cultuurhistorische waarden mee bij civieltechnisch onderhoud, groenbeheer en ingrepen aan kademuren, historische bestrating (Munnikenweg), bruggen, dammen etc. Leg deze afwegingsfactor vast in contracten met o.a. Stadswerk 072 en aanbestedingscontracten.
10. Beoordeel bij bouwplannen en andere ingrepen in het buiten gebied ook de landschappelijke en historisch geografische consequenties. Zorg daarom voor (meer) specifieke historisch geografische en landschappelijke kennis in de Welstands- en Monumentencommissie of bijvoorbeeld in een Omgevingscommissie. De commissie kan dan aan de voorkant van het proces kwaliteitsaspecten integraal afwegen en o.a. de noodzaak beoordelen van een erveninrichtingsplan. Bij herbestemming van stolpboerderijen bijv. is ook de erfinrichting en de historische verkaveling van belang.
11. Stimuleer ten bate van draagvlak voor het behoud van het cultuurhistorische landschap, lokale en regionale recreatie en toerisme met speciale aandacht voor het onderwijs en betrek de lokale kennis bij de programmering.

Leden adviescommissie Landschap & Water

Henk de Visser	Adviseur erfgoed en ruimte; Boerderijenstichting
Andreas de Vos; Rob de Vries	Molenstichting Alkmaar e.o.
A.P.J. Jansen	IVN Noord-Kennemerland
Piet van der Linden	Stichting Oudorperhout
Ingrid Langenhoff	Ervenconsulent Mooi Noord-Holland
Martin Bosch	Schermermolensstichting

ADVIES Herbestemming

Vraagstelling

De gemeente is bij herbestemming gesprekspartner en faciliteert. Waar kunnen utopie en praktijk elkaar vinden? En als het geen beschermd monument betreft? Welke rol en kansen ziet u voor de gemeente?

Aanbevelingen

Wij adviseren het gemeentebestuur om als gemeente een actieve spilfunctie in te nemen bij grootschalige herbestemmingen, gericht op het toekomstbeeld van Alkmaar. Dit komt in diverse opzichten ten goede aan de vitaliteit van de erfgoedgemeente. Voor deze opgave bieden wij graag onze expertise en ervaring op dit gebied aan. Onderstaande aanbevelingen leveren naar onze mening winst op de korte en lange termijn. Daarnaast adviseren wij om duurzaamheid van monumenten op de agenda te zetten.

Quick wins

1. Inventariseer de herbestemmingsopgave in de komende 5-10 jaar, van grootschalige objecten met een sociaal maatschappelijke betekenis. Zowel het (potentieel) monumentaal gemeentelijk vastgoed als het particulier eigendom. Categoriseer deze en anticipeer nu al door per object de cultuurhistorische waarden in kaart te brengen, een visiedocument op te stellen op object- en gebiedsniveau. Neem deze op in de Omgevingsvisie, zodat het integraal wordt meegenomen en afgestemd.
2. Treed op als verbinder en procesmanager in het netwerk van partijen en start het proces in een vroeg stadium. Faciliteer en inspireer initiatiefnemers. Help ze om ook de weg te vinden naar minder bekende fondsen, zoals de Europese fondsen. Benut de ervaring en kennis van de partijen die (lokaal) actief zijn op het gebied van herbestemming. Analyseer de opgave en leer van eerdere processen. Zoek en benadruk het gezamenlijk belang.
3. Houd de snelheid hoog in herbestemmingsprocessen, want leegstand leidt bij monumenten al snel tot teloorgang. Zorg voor een snel en adequaat vergunning- en bestemmingsplanwijzigingsproces en eenduidigheid richting de initiatiefnemer. Hef hiervoor bij herbestemming de tegenstrijdigheid op in verschillende beleidsvelden binnen de gemeentelijke organisatie. Zorg voorafgaand aan verkoop van gemeente eigendom voor een voltooi-de planologische procedure. Zorg voor helder afgebakende condities met prioritering, met het oog op behoud van de monumentale waarden. Koester de lokale ondernemer die een stapje extra doet voor de eigen achtertuin en hiermee de lokale economie en de vitaliteit van een gebied stimuleert⁵.
4. Zie herbestemming van een gebouw in samenhang met zijn omgeving. Laat de nieuwe functie aansluiten bij de gebiedsvisie en/of laat een herbestemming aanjager zijn van een gebiedsontwikkeling. Stuur hierin met een gebiedsvisie en geef duidelijke randvoorwaarden bij herbestemming. Laat de businesscase aansluiten bij de behoefte van bewoners, gebruikers, bezoekers, de publieke opinie en maatschappelijke trends. Stel de randvoorwaarden enerzijds hard in het kader van een lange termijnvisie, maar biedt gelijktijdig ruimte voor ontwikkeling en trends. Laat de cultuurhistorische waarden het vertrekpunt zijn van de herbestemming, naast de toekomst van een gebouw of gebied.

⁵ Dit is mogelijk. De gemeente beoordeelt individuele gevallen op de wenselijkheid hiervan. De gemeente stelt in haar Vastgoednota bij verkoop van monumenten een maatschappelijke functie als voorwaarde.

5. Neem vroegtijdig positie in bij actualiteiten en trends, zoals leegstand in het winkelhart en woningen in stolpen met agrarische functie. Signaleer dergelijke trends en stel een visiedocument op, op object- of gebiedsniveau, inclusief zaken als parkeren en de openbare ruimte. Stimuleer de investeringen die hier binnen passen. Houdt daarbij ruimte voor flexibiliteit. Breng in beeld hoe de stad wordt gebruikt: wat doen bewoners met een plek en faciliteer dat. Zo is bijv. het bolwerk een verblijfsplek geworden.

6. De vitaliteit van gebieden is gebaat bij aanbod met bijzondere aantrekkingskracht. Succesvolle herbestemmingen kunnen bijdragen aan de vitaliteit door aansluiting bij de visie voor de gebiedsmarketing en -ontwikkeling. Snelheid van het proces is hierin een belangrijke factor.

7. Onderzoek de noodzaak en haalbaarheid van een gemeentelijk of provinciaal revolving fund voor grote herbestemmingsopgaven. Als grote erfgoedgemeente zou Alkmaar naast de subsidieregeling voor kleine ingrepen aan monumenten in particulier eigendom een dergelijke (tijdelijke) regeling horen aan te bieden.

Duurzaamheid

8. Wij zijn van mening dat in het erfgoedbeleid van de komende jaren duurzaamheid van het gebouwde erfgoed onmisbaar is. Hiermee worden o.a. bedoeld energiebesparende maatregelen bij monumenten. Het onderwerp heeft momenteel landelijk de aandacht, en de markt speelt daar met innovatieve producten op in. Als erfgoedgemeente zou je hierop moeten reageren door het gebruik te stimuleren van monumentvriendelijke producten en toepassingen. Hoe hoger het 'energielabel' van een monument, hoe hoger de kans op gebruik en daarmee de overlevingskans. Amsterdam heeft met Groene Grachten een voorbeeldfunctie.

9. Onderzoek de haalbaarheid voor een revolving funds voor verduurzaming van monumenten.

Leden adviescommissie Herbestemming

Lucas Zimmerman	Monumenteigenaar; adviseur Vastgoedbeheer o.a. monumenten
Sylvia Pijnenborg	Boei
Alex Huges	Segesta
Eddo Carels	Architect; Adapt!
Rob de Vries	Architect; bouwhistoricus; Adapt!
Luuk Hageman	Adviseur cultureel erfgoed Woningstichting Van Alckmaer voor Wonen
Jos Krieckaert	Stichting tot Behoud van Monumentale Kerken in Alkmaar

Het Doelencomplex is in 2016 door de gemeente verkocht. Segesta ontwikkelde het tot appartementen en restaurant.

ADVIES Educatie & Promotie

Vraagstelling

Erfgoed verdient aandacht, want het is een magnetische factor voor bezoekers, ondernemers en nieuwe inwoners. Dat stimuleert de economie en de dynamiek in de bewonerssamenstelling. Maar kennis van het eigen erfgoed is ook van belang voor de inwoners en onze jeugd – we hebben het tenslotte over onze DNA. Wat gaat er goed? Welke items verdienen meer aandacht? Hoe? Wat kan de rol van de gemeente hierin zijn? Hoe komt de lokale kennis over de identiteit van een plek voor het voetlicht? Welke manieren ziet u om dit (beter) door te geven aan de bezoeker, de inwoners en de nieuwe generatie?

Aanbevelingen

Om erfgoed een stevige basis te geven in onderwijs en toerisme, adviseren wij om de kennis en expertise te bundelen tot programma's rondom een aantal historische thema's en iconen. Deze programma's hebben enerzijds tot doel om draagkracht onder bewoners te vergroten, zodat zij ambassadeur worden van het eigen erfgoed; anderzijds leiden zij tot behoud en toename van de aantrekkingskracht voor bezoekers en ondernemers. Wij willen hier graag uitvoering aan geven en samen met de gemeente dit initiatief dragen. Hieronder onze overige aanbevelingen, in volgorde van belangrijkheid.

1. Ga samenwerking aan met de lokale partners/professionals om tot effectieve educatie- en promotieprogramma's te komen met een lange termijn (zie ook punt 3). Stel deze samen zodat zij een zo breed mogelijk publiek aanspreken en inzetbaar zijn voor zowel educatie als promotie. Leg de focus op een aantal thema's en iconen en geef bestaande en nieuwe producten een doelgroepgerichte vorm, die steeds kan aansluiten bij trends. Neem in de programma's scholing mee voor leerkrachten en belangstellenden en sluit aan bij de algemene behoefte van scholen aan kant-en-klare programma's afgestemd op de groepsgrootte.
2. Geef overzicht in educatievraag en -aanbod. Inventariseer de behoeftes bij het basis- en voortgezet onderwijs en andere geïnteresseerden. Maak het complete aanbod inzichtelijk, houd het overzicht actueel en raadpleegbaar vanuit een centraal punt. Wij hebben hier grote behoefte aan, teneinde vraag en aanbod te kunnen verbinden met de programma's.
3. Faciliteer bij het maken van programma's o.a. door instanties te verbinden middels periodieke (platform)bijeenkomsten, met als doel uitwisseling en samenwerking. Aanvullend hierop hebben wij behoefte aan een digitale informatie- en ontmoetingsplek (zie ook punt 2). Beide zijn tot op heden niet vanzelfsprekend ontstaan en wij zien hierin voor de gemeente een logische faciliterende rol. Dit ondersteunt de totstandkoming van meerjaren programma's en de voortdurende evaluatie en aansluiting bij trends.
4. Stimuleer naast de programma's openstellingen van monumenten, om tegemoet te komen aan een veelgehoord signaal vanuit het onderwijs, inwoners en bezoekers.

Bezoek aan de Eendrachtsmolen.

Leden Adviescomité Educatie & Promotie

Rob van Loon & Jeroen Meissen	Events Holland
Simone Schultink	VVV Alkmaar
Lieke Danenberg	Alkmaar Marketing
Fred Kueter	Belangstellende
Karin Ossebaar	Stg. Jan Janzoon Weltevree
Onno Lotgering	Stichting Oudorperhout
Michèle Tromp	VVV Graft-De Rijk
Emmie Snijders; Mark Alphenaar	Regionaal Archief Alkmaar
Marrit van Zandbergen	Zandbergen Erfgoed Educatie
Ritske Velstra	Inwoner regio, erfgoedgenieter
Eva Groentjes	Stedelijk Museum Alkmaar
Rick Barnaart van Bergen	Leerkracht en ICC-er Kardinaal de Jong school
Wim van Bokhorst	Artiance, Cultuur Primair
Hans Langeree & Monique van Zelst	Stichting Tijdgeest

Onthulling informatiepaneel Victoriepark. Foto: Jan Jong Fotografie.

Scholer oog in oog met carillon in de Waag.

Uitvoering van het erfgoedbeleid

Uitvoering van het erfgoedbeleid

Het Erfgoedbeleid bestrijkt enerzijds wettelijke taken en anderzijds ambities. In de komende 10 jaar zal de uitvoering van beide componenten grotendeels vorm krijgen in samenwerking met erfgoedpartijen en particulieren. In 2018 vindt een eerste evaluatie plaats met de betrokkenen en de portefeuillehouder.

Er wordt een uitvoeringsplan “Actieplan Erfgoed Alkmaar” gevormd, met onder andere een programma, een taakverdeling en samenwerkingsverbanden. Leidend hierin zijn de adviezen die tijdens het participatietraject zijn aangebracht door de diverse commissies op de thema’s Cultuurhistorische waarden; Landschap & Water; Herbestemming; Educatie & Promotie.

Op hoofdlijnen is een globale prioritering aan te geven. Allereerst gaat de aandacht uit naar de inventarisatie van het erfgoed om de aanwezige waarden in kaart te brengen. Dit is van belang in het kader van de Omgevingswet 2019 en door diverse adviescommissies aanbevolen. Daarbij worden tevens de opgaven geïnventariseerd op het gebied van herbestemming.

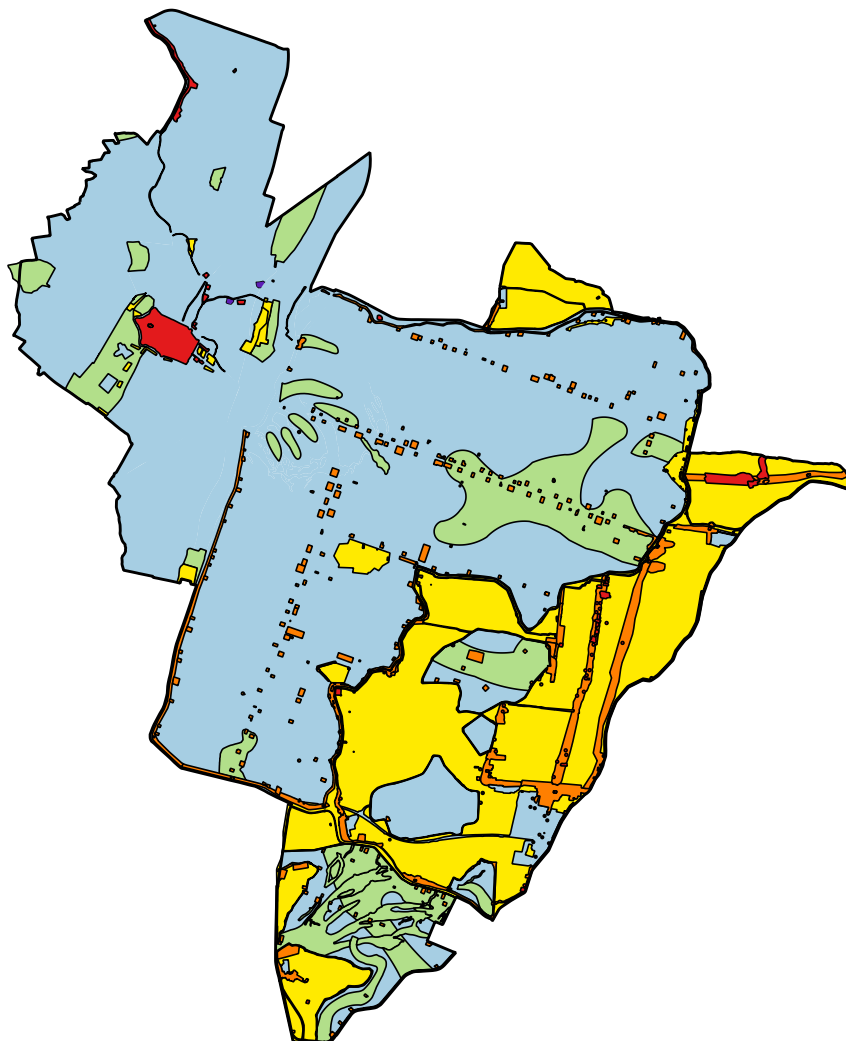
Daarnaast wordt onderzocht welke waarden gebaat zijn bij bescherming en welke vorm daar het beste bij past. Dit vindt plaats in samenspraak met de betrokkenen.

Gelijktijdig aan deze processen worden educatieve en toeristische promotionele programma’s opgezet, met als doel behoud en versterking van het draagvlak voor erfgoed.

Bijlagen

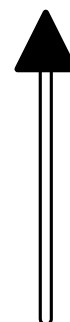
Archeologische verwachtingskaart Gemeente Alkmaar

Legenda

verwachtingslagen

- Waarde A: archeologische maatregelen bij verstoring >25m² en >20cm diepte
- Waarde B: archeologische maatregelen bij verstoring >50m² en >35cm diepte
- Waarde C: archeologische maatregelen bij verstoring >500m² en >40cm diepte
- Waarde D: archeologische maatregelen bij verstoring >5000m² en >40cm diepte
- Waarde E: archeologische maatregelen bij verstoring >10.000m² en >40cm diepte
- Rijksmonument

7 december 2006

Beleidsnota Beeldbepalende panden te Alkmaar

Inhoudsopgave

INHOUDSOPGAVE	3
1. INLEIDING	5
2. HISTORISCHE STADSDELEN ALKMAAR	7
2.1 DE HISTORISCHE BINNENSTAD	7
2.2 STADSUITBREIDINGEN TOT 1909.....	10
2.3 PLAN VAN UITLEG, 1909	11
2.4 OVERIGE VOOROORLOGSE WONINGBOUW.....	12
2.5 LINTBEBOUWING, DORPEN EN BUURTSCHAPPEN	14
2.6 LANDELIJK GEBIED	14
3. INVENTARISATIE EN OVERZICHTSKAART	15
3.1 INVENTARISATIE BEELDBEPALENDE PANDEN.....	15
3.2 OVERZICHTSKAART BEELDBEPALENDE PANDEN	17
4. REGELGEVING MONUMENTENZORG	18
4.1 HUIDIGE REGELGEVING	18
4.2 NIEUWE REGELGEVING	20
4.3 SUBSIDIEREGELING.....	21

1. Inleiding

Alkmaar kent als belangrijke cultuurhistorische stad in Noord-Holland een groot aantal monumenten (385 rijks- en 700 gemeentelijke monumenten). Via de Monumentenwet en de gemeentelijke Monumentenverordening is verbouwing en sloop van deze panden gereguleerd en worden de belangen vanuit het oogpunt van monumentenzorg meegewogen.

De historische stad is echter veel meer dan een optelsom van monumenten. Het aanzien van de stad wordt vooral ook bepaald door structuren als grachten, stegen en straatbeelden. Veel panden, die niet op de monumentenlijst staan, dragen door hun interactie met deze structuren in sterke mate bij aan het historische en aantrekkelijke stadsbeeld. Dit vindt ook zijn weerslag in de aanwijzing van een deel van de stad als beschermd stadsgezicht en de aanwijzing van karakteristieke panden. Alkmaar kent 4.320 karakteristieke panden, die vanuit monumentenzorgoverwegingen interessant zijn. Bij planontwikkeling dient men er rekening mee te houden dat het hier om een object gaat, waarbij voorzichtigheid ten opzichte van het verleden gerechtvaardigd is. Voor de instandhouding van deze panden is ook een subsidieregeling ingesteld.

De aanwijzing van karakteristieke panden of een beschermd stadsgezicht biedt op zichzelf geen bescherming tegen aantasting of sloop. Dit kan op den duur leiden tot ernstige aantasting van het stadsbeeld en geeft veel onduidelijkheid over wat er wel en niet mag in de historische stadsdelen. Bij de vaststelling van de Welstandsnota (mei 2004) is aangegeven dat een betere bescherming van de karakteristieke panden gewenst is. Daarvoor is een vertaling naar bestemmingsplannen en welstandscriteria noodzakelijk. Naast monumenten verdienen vooral die panden bescherming, die door een combinatie van architectonische kwaliteit (monumentwaardigheid) en hun plaats in de stedenbouwkundige structuur (binnen een gevelwand, in zichtlijnen, etc.) een belangrijke bijdrage aan het stadsbeeld leveren. De beoogde bescherming treft vooral die delen van het pand, die bijdragen aan het straatbeeld. Dit zijn in de meeste gevallen de vanaf de straat zichtbare gevel(s) en de kap. Een uitzondering geldt voor de panden waarvan de winkelpui de afgelopen jaren drastisch veranderd is. Er is dan alleen nog sprake van een beeldbepalende status van de bovengelegen verdieping(en) en de kap.

De panden die van belang zijn voor de stedenbouwkundige en architectonische kwaliteit van Alkmaar zijn in 2005 en begin 2006 geïnventariseerd. Het gaat om panden die gebouwd zijn voor 1941. Een klein aantal bijzondere panden die gebouwd zijn tussen 1940 en 1950 is ook meegenomen. Panden die gebouwd zijn na deze periode worden gezien als nieuwe architectuur. De naam karakteristiek is komen te vervallen en de panden wor-

den voortaan aangeduid als beeldbepalende panden. De regelgeving voor de beeldbepalende panden is gekoppeld aan de Welstandsnota en gaat onderdeel uitmaken van de bestemmingsplannen waarbinnen deze panden gelegen zijn. Hiermee ontstaat een eenduidig toetsingskader voor het ontwikkelen en beoordelen van bouwplannen in de historische delen van Alkmaar.

In hoofdstuk 2 van deze beleidsnota staat beschreven in welke delen van Alkmaar de beeldbepalende panden gelegen zijn. Ook is er in hoofdstuk 3 ingegaan op de criteria die gehanteerd zijn voor het opstellen van de lijst van beeldbepalende panden en staat in hoofdstuk 4 aangegeven wat de bijbehorende regelgeving is.

2. Historische stadsdelen Alkmaar

2.1 De historische binnenstad

Alkmaar is voor een groot deel aangelegd op terrein dat op het water veroverd is. Dit is te zien aan de vrij strakke aanleg van de voornamelijk oost-west lopende straten en grachten. Kenmerkend voor de ruimtelijke opbouw van de binnenstad zijn de gesloten bouwblokken. De bebouwing staat direct aan de straat. Tuinen en erven liggen binnen de bouwblokken, duidelijk afgeschermd van de openbare ruimte. De bebouwing bestaat grotendeels uit individuele panden met een breedte variërend van vier tot zeven meter. De bouwhoogte is over het algemeen twee bouwlagen, vaak met een steile kap met de nok loodrecht op de straat.

De ruimtelijke ontwikkeling van de binnenstad heeft grotendeels binnen de structuur van de zeventiende-eeuwse stad plaatsgevonden. Het historisch karakter is hierdoor in sterke mate bewaard gebleven. Het behoud van dit historisch karakter is de aanleiding geweest om in 1988 een groot deel van de historische binnenstad als beschermd stadsgezicht aan te wijzen. Doel van de aanwijzing is de karakteristieke structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij verdere ontwikkelingen in het gebied.

In de binnenstad zijn nog verschillende deelgebieden te onderscheiden waarbij rekening is gehouden met de indeling in gebiedsfuncties, zoals woon- en winkelgebied en de verschillen in sfeer en geaardheid. De verschillende deelgebieden zijn afkomstig uit het Beeldkwaliteitsplan Binnenstad (maart 2001) en als volgt omschreven:

- Stadshart: historisch centrum met winkelstraten en toeristisch gebied;
- Stadsloper: De Laat: winkelgebied en aanlooproute naar Stadshart;
- Stadspodium: culturele hoek met St. Laurenskerk en schouwburg;
- Stadsgracht: gebied langs Oude Gracht met hoge woonkwaliteit;
- Stadshoven: gebied rond Doelenveld: rustige en intieme wijk;
- Achter de kerk: kleinschalig woongebied in de luwte van het centrum;
- Havenkwartier: het woongebied rond de oude havens;
- Stadssingel: de groene zone rond de binnenstad;
- Stadskades: gebied langs Kanaalkade, Victoriepark en Bierkade.

Voor de begrenzing van de deelgebieden is uitgegaan van het principe van de stedenbouwkundige ruimten als één geheel, dus van grachten, straten en pleinen inclusief de aangrenzende (hoofd)bebouwing. In de volgende deelgebiedomschrijvingen staat beschreven welke te beschermen stedenbouwkundige structuren aanwezig zijn. Op basis van deze omschrijving en

de selectiecriteria zoals beschreven in hoofdstuk 3, is beoordeeld welke panden in aanmerking komen voor de lijst met beeldbepalende panden.

Stadshart:

De Langestraat, het Waagplein, de Mient, de Vismarkt en de Voordam vormen het hart van de binnenstad. Dit is te zien aan de brede straten en pleinen met voorname panden. De bebouwing is in hoofdzaak drie lagen, met een hoge begane-grondlaag, waar winkels gevestigd zijn. Het gebied wordt doorkruist door een stelsel van noord-zuid lopende stegen met kleinschalige bebouwing. De historische hoofdstructuur van het Stadshart moet worden behouden en verder versterkt, door het nastreven van veelzijdigheid in bebouwing en functies en het introduceren van verrassende elementen (bijzondere plekken, speciale winkels en horeca).

Stadsloper:

De Laat is het overgangsgebied tussen het Stadshart en de woonfuncties rond de Oude Gracht. Het westelijke deel is onderdeel van het winkelgebied, het oostelijk deel heeft meer de functie van aanlooproute naar het winkelgebied. De straat bezit een ruimtelijk besloten karakter. Aan beide zijden van de straat is de bebouwing aaneengesloten en loopt in hoogte op richting de Koorstraat. Opvallend is het aantal grootschalige winkel-functies. Deze bevinden zich voornamelijk in grote panden die niet goed in de gevelwand passen. Daarnaast is sprake van smalle percelen, met een eigen architectuur, waardoor een onsamenhangend straatbeeld ontstaat. Het streven is om meer eenheid in het bebouwingsbeeld aan te brengen.

Stadspodium:

Waar in veel andere delen van de binnenstad de vroegere stedelijke structuur de toon bepaalde, is in het gebied ten noorden van de St. Laurenskerk sprake van een toonzetting door recente ontwikkelingen. Door schaalvergroting kenmerkt het gebied zich door een geheel aan grotere en kleinere panden. Met het Canadaplein, de Paardenmarkt en het Kerkplein is een reeks van grotere en kleinere openbare ruimten ontstaan, waaraan diverse culturele functies (musea, theater, muziek) en uitgaansgelegenheden gelegen zijn. In het gebied is veel ruimte voor aanpassing van de stedelijke structuur en wordt gestreefd naar de versterking van de pleinen met bijbehorende bebouwing. De zuidzijde van de St. Laurenskerk wordt gezien als de stille en groene 'kerktuin', een rustpunt in de cultuurhoek.

Stadsgracht:

Het gebied rond de Oude Gracht wordt gezien als een hoogwaardige woonomgeving. Het oostelijk deel van de gracht met kleine arbeidershuisjes en hofjes heeft nog een wat ingetogen karakter. Maar naar het Ritsevoort/Koorstraat toe wordt het wonen 'voornamer', een plek met fraaie herenhuizen op relatief grote percelen. Het profiel van de gracht en de kades vormt het uitgangspunt voor de inrichting van het gebied. Maar waar de gracht en de kades breed zijn, hoeft de bebouwing niet op elkaar betrokken te worden. In het oostelijk deel, waar het wat minder breed is, dient de relatie tussen de beide kades wel meer bepalend te zijn.

Stadshoven:

Het gebied tussen de Doelenstraat en de Gedempte Nieuwesloot is aan te merken als een restgebied en heeft een enigszins onbestemd karakter. De bebouwing is afwisselend en vertoont door de veelzijdige architectuur weinig samenhang. Door de smalle straatjes, de dichte bebouwing en de beperkte afmetingen van de panden ontstaat er een aparte intieme sfeer. Deze sfeer kan verder uitgebreid worden zodat de mogelijkheid ontstaat om in het drukke centrumgebied een rustpunt te creëren. De woonbestemming zou afgewisseld kunnen worden met ateliers, galeries en incidenteel een theehuis of een cafeetje.

Achter de kerk:

Het gebied achter de St. Laurenskerk bevindt zich in de luwte van het centrum. Het gebied kenmerkt zich door kleinschalige bebouwing met smalle straatjes en kleine huisjes. De buurt is qua ruimtelijke opzet een typische arbeidersbuurt en is met veel zorg vormgegeven. De ruimtelijke samenhang is in dit gebied van essentieel belang. 'Achter de kerk' is een gevoelig woonmilieu, dat zijn aantrekkelijkheid zal behouden, mits er zorgvuldig mee wordt omgegaan.

Havenkwartier:

Waar vroeger langs de grachten veel handelsactiviteiten plaatsvonden, staat nu in het 'Havenkwartier' de woonfunctie centraal. In de omgeving van de Dijk en de Achterdam bepaalt 'het nachtleven' de sfeer. Langs de grachten is sprake van een rijke woonarchitectuur met grote panden in 2 of 3 lagen met trap-, tuit- en klokgevels. Langs de stegen in de bouwblokken wordt het beeld bepaald door kleinschaligheid en eenvoudige bebouwing met woonhofjes. Het karakter van deze woongebieden is intiem.

Stadssingel:

Het gebied de 'Stadssingel' wordt gevormd door het bolwerk en de singels aan de zuidelijke en westelijke rand van de binnenstad en door de op de singels gerichte bebouwing van het Kennemerpark. De bebouwing met villa's en herenhuizen van het Kennemerpark staat in harmonieuze relatie met de rond 1900 ontwikkelde herenhuizen aan de zuidzijde van de singel. Langs het oostelijk deel van het Kennemerpark, het Kwerenpad en de Wildemanstraat komt complexgewijze bebouwing voor. De gebieden zijn als een geheel aangemerkt vanwege het overheersende groene karakter. Behoud en versterking daarvan vormen het voornaamste uitgangspunt.

Stadskades:

Door de aanleg van het Noord-Hollands Kanaal is de oorspronkelijke grens van de binnenstad gewijzigd. Een gedeelte van de oude vestinggracht is gedempt en omgevormd tot het Victoriepark. De Kanaalkade en de Bierkade hadden vroeger een belangrijke betekenis als handelskade. Momenteel overheerst de verkeersfunctie. In het verlengde van de aanleg van het kanaal is in de 19de eeuw een nieuwe bebouwing, gericht op het kanaal, ontstaan. Deze bebouwing dient als de buitenwanden van de Binnenstad. De bebouwing moet worden afgestemd op de brede kanaalkade.

2.2 Stadsuitbreidingen tot 1909

Met de inwerkingtreding van de Vestingwet in 1874 werd het mogelijk op grote schaal buiten de singels te bouwen. De aanleg van deze wijken, het stratenplan en de huizenbouw waren aanvankelijk in handen van particuliere bouwondernemers, die als voornaamste doel hadden het beschikbare terrein zo economisch mogelijk in te richten. Het stratenverloop werd meestal afgeleid uit het bestaande sloten- en wegenpatroon. Deze wijze van verkavelen resulteerde in smalle straten met nauwelijks enige vorm van stedelijk groen of open ruimte (pleinen e.d.). Voor de beter gesitueerden ontstonden in deze periode, aan de tot plantsoenen omgevormde wallen, herenhuizen in monumentale aaneengesloten gevelwanden.

2.2.1 Het Westerhoutkwartier

Met haar karakteristieke architectuur en de Alkmaarderhout is het Westerhoutkwartier van historisch belang. Voor dit gebied is de aanwijzing tot beschermd stadsgezicht gestart. Globaal wordt de grens gevormd door de Kennemerstraatweg, de Prins Bernhardlaan, de Westerweg en de Singel. Typierend voor het Westerhoutkwartier is de kenmerkende bouw van een stadsuitbreiding die in de periode 1850-1940 is ontwikkeld. Er zijn een groot aantal gebouwen met architectonische en typologische waarde, waardoor het Westerhoutkwartier een staalkaart is van de Nederlandse architectuur uit de 19^e en 20^e eeuw.

Het grootste deel van het gebied bestond van oorsprong uit zogenaamde 'plantages', 'stadshouten' (Alkmaarderhout) en een moestuinengebied uit de 17de, 18de en 19de eeuw. Dit gebeurde zowel voor verfraaiing van de stad voor recreatie van de bewoners als voor van de houtopbrengst. Vanaf halverwege de 19de eeuw zijn in het gebied een aantal overheidsinstellingen gevestigd, zoals de Cadettenschool, de gevangenis Schutterswei, het bejaardenhuis Westerlicht, begraafplaatsen en een aantal sportvoorzieningen. Het gebied kenmerkt zich verder voornamelijk door individuele woningbouw met ruime villa-achtige bebouwing op grotere kavels en herenhuizen die met vier of meer panden een bouwkundige eenheid vormen.

2.2.2 Spoorbuurt

De Spoorbuurt is één van de eerste uitbreidingswijken ten noordwesten van de binnenstad en heeft zich ontwikkeld tot arbeidersbuurt. Het gebied is gelegen tussen de Stationsweg en de Geestersingel. De bebouwing van de wijk heeft zich globaal tussen 1880 en 1915 voltrokken. De straten zijn aangelegd op basis van de oorspronkelijke polderverkaveling. Het is een dichtbebouwd woongebied met gesloten woonblokken zonder voortuinen, waardoor de voorgevels direct aan de straat staan. De Spoorbuurt is een voorbeeld van compacte 19^e eeuwse particuliere woningbouw. Het beleid is erop gericht om het bestaande karakter en kwaliteiten te versterken, waarbij het van belang is om de relatie tussen het station en de binnenstad te verbeteren.

2.2.3 Emmakwartier

Het Emmakwartier wordt omsloten door de Nieuwlandsingel, de Blekerskade, de Van Houtenkade, de Juliana van Stolberglaan en de Kennemerstraatweg. De voor gegoede burgerij en middenstand bedoelde woonwijk werd hoofdzakelijk tussen 1894 en 1920 bebouwd. Langs de Emmastraat zijn de huizen voorzien van een voor- en achtertuin. In de overige straten zijn er vaak geen voortuinen aanwezig. Het merendeel van de panden telt twee bouwlagen onder één kap. Wat opvalt is de grote variatie aan gevelvormen. Het Emmakwartier is vergelijkbaar met de Spoorbuurt, alleen is de diversiteit groter en zijn de woningen ruimer van opzet.

2.2.4 Nassaukwartier

Het Nassaukwartier is gelegen tussen de Bergerweg, Scharlo, Geesterweg, Kennemersingel, Westerweg, Varnebroek en de Lindenlaan. Het woongebied werd vanaf 1907 ontwikkeld op initiatief van de Alkmaarsche Exploitiemaatschappij. De bebouwing bestaat uit grootschalige panden op ruime kavels met twee tot drie lagen en een kap. Meerdere aaneengesloten panden vormen een bouwkundige eenheid. Vrijwel alle panden zijn voorzien van een voor- en achtertuin. Belangrijkste element in het Nassaukwartier is de brede Nassaulaan met beplante middenberm, waarop aan de westzijde het driehoekige Nassaplein aansluit. Het plantsoen en de ruime straten geven de wijk meer allure dan het Emmakwartier.

2.3 **Plan van uitleg, 1909**

In 1902 werd de Woningwet aangenomen die gemeenten verplichtte een uitbreidingsplan op te stellen. Gemeenten konden daardoor meer invloed uitoefenen op de structuur en vormgeving van nieuwe stadswijken. In Alkmaar werd het uitbreidingsplan in 1909 vastgesteld. In het plan werd vooral uitgegaan van kleinschaligheid, omdat dat het beste zou passen bij een provincieplaats van middelbare omvang. In de ontworpen smalle gebogen straten was geen plaats voor symmetrie of monumentaliteit, maar voor lage bebouwing en veel openbaar en particulier groen. Het tuinwijkprincipe was hierbij het voorbeeld. De wijken die ontstonden na het verschijnen van het Plan van uitbreiding worden getypeerd als woonwijken voor arbeiders en middenstand.

2.3.1 Bloemenwijk/Zocherkwartier

De Bloemenwijk/Zocherkwartier is gelegen tussen de Bergerweg, Westerweg, Fritz Conijnlaan en de spoorlijn. Het gebied wordt doorsneden door de Hoevevaart. Ten noorden van de vaart ligt het Zocherkwartier en ten zuiden de Bloemwijk. Het gehele gebied is overwegend een woonbuurt met kleinschalige bebouwing. Het gesloten straatbeeld overheerst. In tegenstelling tot het tuindorpkarakter zijn er weinig groenvoorzieningen. Wel zijn er in de bebouwing elementen terug te vinden die aan de typische tuindorparchitectuur ontleend zijn.

2.3.2 Lyceum-/Landstratenkwartier

Het Lyceum- en Landstratenkwartier zijn gelegen tussen de Nieuwlandersingel, Baansingel, Dr. Schaepmankade, Cort van der Lindenkafe en de Blekerskade. Ten westen van de Lyceumstraat ligt het Lyceumkwartier en ten oosten het Landstratenkwartier. De bebouwing van het Landstratenkwartier is gevarieerd. De voorgevels liggen vrijwel direct aan de straat in verband met het ontbreken van voortuinen. Het gebied rondom de Landstraat bestaat grotendeels uit geschakelde kleinschalige volkswoningbouw van één laag met een kap en een tuindorpachtige uitstraling. Door de kleinschaligheid zijn er veel dakopbouwen gerealiseerd. De bebouwing van het Lyceumkwartier bestaat uit middenstandswoningen met wat hogere en grotere woningen in samenhangende bouwblokken, vaak met een erker over twee verdiepingen. Het karakter van de straten wordt mede bepaald door de voortuinen en de doorlopende erfafscheidingen.

2.3.3 Oud Rochdale

Oud Rochdale wordt begrensd door de P.J. Troelstrakade, de Willem de Zwijgerlaan en de Blekerskade. Hoewel de wijk grotendeels bedoeld was voor arbeiders werd er tevens grond voor middenstandswoningen gereserveerd. In de noordwestelijke hoek van het gebied staat de Rochdaleschool voor het lager onderwijs. De school vormt een belangrijk stedenbouwkundig accent in de wijk. Het straatbeeld heeft een relatief open karakter. De bebouwing is merendeels direct aan de straat gesitueerd, maar sommige woningen zijn voorzien van een voortuin. En door middel van plantsoentjes is er aardig wat groen in de wijk. De bebouwing wordt gekenmerkt door woningen van één bouwlaag onder een kap.

2.3.4 Burgemeesterkwartier

Het Burgemeesterskwartier ligt tussen de Juliana van Stolberglaan, van Houtenkade, Heiloërdijk en de Kennemerstraatweg. Het gebied is opgezet als een woonwijk voor de gegoede burgerij in de jaren '20. Openbaar groen is aanwezig in de vorm van plantsoenen en in de vrij brede straten zijn bomen geplaatst. De meeste woningen hebben voor- en achtertuinen. De bouwblokken bestaan uit meerdere woonhuizen onder één gezamenlijke kap. De bouwblokken zijn veelal als bouwkundige eenheid van hoe tot hoek ontworpen. Er zijn steeds twee bouwlagen onder de kap. De bebouwing langs de Juliana van Stolbergstraat bestaat uit vrijstaande ruime villa's. Verder zijn er ook nog een aantal dubbele woonhuizen te vinden.

2.4 **Overige vooroorlogse woningbouw**

2.4.1 Blauestraatkwartier/Rembrandtkwartier

Het Blauestraat- en Rembrandtkwartier ligt ten westen van de spoorlijn en wordt begrensd door de Jan van Scorelkade, Nicolaas Beetskade, Ruysdaelkade en de Oude Hoeverweg. Het stratenplan en de bebouwing werden grotendeels ontwikkeld voor de middenstand. Er is sprake van bouwblokken bestaande uit meerdere woningen onder een samengestelde kap met

de noklijn evenwijdig aan de straat. De bouwblokken zijn veelal als bouwkundige eenheid van hoek tot hoek ontworpen. De meeste woningen zijn voorzien van een voor- en achtertuin. Ook is er openbaar groen aanwezig door de met bomen beplante brede straten en in de vorm van plantsoenen. Tussen de bebouwing in is gebruik gemaakt van poortjes die een verbinding maken naar de semi-openbare achtergebieden.

2.4.2 Bergerhof

De Bergerhof wordt begrensd door de Irisstraat, Andoornstraat, Ranonkelstraat, Kruseman van Eltenweg en de Leeuwenbekstraat. Tijdens de oorlog, rond 1942, zijn 254 woningen gebouwd. Bijzonder aan dit buurtje zijn de strokenverkaveling en de toegepaste niveauverschillen in de woningen (splitlevelwoningen). Veel woningen hebben zowel aan de achter- als aan de voorzijde verschillende bijgebouwtjes, overkappingen en erfafscheidingen. In een aantal straten is door het ontbreken van de verscheidenheid aan bijgebouwtjes en door de eenduidig vormgegeven erfafscheidingen een samenhangend straatbeeld bewaard gebleven.

2.4.3 Rekerbuurt-Ooievaarsnest

Het Ooievaarsnest ligt tussen de Ooievaarstraat, Scholeksterstraat, Dr. Schevlaan, Randersdijk en de Frieseweg. Het gebied bestaat uit kleinschalige geschakelde arbeiderswoningen, ruime villa-achtige middenstandswoningen en een aantal blokken met eengezinswoningen van na de Tweede Wereldoorlog. De arbeiderswoningen bestaan uit één laag met een gezamenlijke kap evenwijdig aan de straat. Sommige kopwoningen hebben een topgevel met de noklijn haaks op de weg. Langs de Randersdijk staan ruimere middenstandswoningen van twee lagen met kap. De gevelindeling is gevarieerd en veel woningen hebben een erker. De noklijnen staan overwegend haaks op de weg.

De Rekerbuurt wordt omsloten door de Zeswielenstraat, Frieseweg, Zaagmolenstraat en de Hoornsevaart. Er is sprake van bouwblokken, bestaande uit meerdere woonhuizen onder één gezamenlijke kap. De noklijnen zijn evenwijdig aan de straatrichting. Met uitzondering van de Rekerstraat zijn alle woningen voorzien van een erker van één laag. Het straatbeeld wordt mede bepaald door de groene voortuinen en de gezamenlijke lage gemetselde erfafscheidingen.

2.4.4 Oud Overdie

Oud Overdie bestaat uit de Uitenboschstraat, Karel van Manderstraat en de Baansingel. Het gebied is overwegend een woonbuurt, maar op enkele hoeken van de woonblokken zijn buurtwinkels gevestigd. Het gebied heeft een kleinschalig karakter en een samenhangend straatbeeld. De oorspronkelijke arbeiderswoningen bestaan uit één laag met kap. De indeling van de voorgevel is veelal per twee woningen gespiegeld. Groen is in het gebied aanwezig door tuinen en wat bomen langs de straten.

2.4.5 Schermereiland

Het Rode Dorp e.o. ligt tussen de Nieuwe Schermerweg, Eilandswal en Tienenwal. Aan de westzijde van de Heemraadstraat is de oorspronkelijke bebouwing in het gebied tussen de Dijkgraafstraat en de Boezemsingel en het gebiedje tussen het Oudorperdijkje en de Dijkgraafstraat gesloopt. Het te behouden bouwblok tussen het Oudorperdijkje, de Heemraadstraat en de Dijkgraafstraat bestaat uit twee lagen met kap. De woningen aan het Oudorperdijkje hebben erkers en deze lopen over één of twee bouwlagen. In het westen van het gebied, Eilandswal en omgeving, bestaat de bebouwing uit een aaneenschakeling van individuele bebouwing van één of twee lagen met kap.

2.5 **Lintbebouwing, dorpen en buurtschappen**

Naast geplande stadsuitbreidingen zijn er in het stedelijk gebied ook een aantal geleidelijk gegroeide structuren, zoals de bebouwingslinten Koedijk, Oudorp en de Herenweg. Koedijk is van oorsprong ontstaan langs de Westfriese Omringdijk. Langs de Koedijk stond tot 1865 voornamelijk agrarische bebouwing, éénzijdig gebouwd aan de oostzijde van het Noordhollands Kanaal. Daarna trad verdichting op in de vorm van woonhuizen. De bebouwing in Oudorp ontstond langs de Munnikenweg/Herenweg en een aftakking daarvan aan de Westerstraat. De bebouwing langs deze wegen manifesteerde zich tot ongeveer 1865 als fragmentarische tweezijdige lintbebouwing. Vanaf 1865 trad voornamelijk verdichting op in de vorm van woonhuizen. De kleinere buurtschappen Omval en Nollen ontwikkelden zich door verdichting met woonbebouwing langs de bestaande lintstructuur. Dit geldt ook voor de Bergerweg en de Groeneweg in de Bergermeerpolder. De cultuurhistorische en landschappelijke betekenis van deze gebieden is waardevol door het open en landelijk karakter en de diversiteit aan vrijstaande kleinschalige bebouwing.

2.6 **Landelijk gebied**

Langs de gemeentegrenzen van Alkmaar is nog het polderlandschap te vinden waar voornamelijk landschappelijke en agrarische functies aanwezig zijn. De losse bebouwingselementen bestaan uit (stolp)boerderijen, agrarische bedrijfsbebouwing en recreatieve voorzieningen die verspreid in het landschap zijn gelegen. De boerderijen hebben cultuurhistorische waarde en de openheid van het landschap is van belang voor de zichtbaarheid van de bebouwingselementen.

3. Inventarisatie en overzichtskaart

3.1 Inventarisatie beeldbepalende panden

Voor de inventarisatie van de beeldbepalende panden in Alkmaar is de lijst met karakteristieke panden het uitgangspunt geweest. Karakteristieke panden zijn objecten die vanuit monumentenzorgoverwegingen interessant zijn. De panden staan symbool voor een bepaalde periode of zijn de eerste of meest belangrijke verbeelding van een kunststroming. De laatste jaren is het besef toegenomen dat individuele objecten tevens onderdeel uitmaken van een gevelwand, welke op haar beurt een plaats inneemt binnen de stedelijke ruimte. De individuele kwaliteit van een gevel is dus niet meer als enige doorslaggevend.

De lijst met karakteristieke panden in Alkmaar is hergewaardeerd en alle panden die gebouwd zijn voor 1941 (inclusief replica's) zijn nu in eerste plaats beoordeeld als onderdeel van de stedenbouwkundige structuur. Vooral de panden op hoeken, gelegen in zichtlijnen en aan bijzondere openbare ruimten (grachten, pleinen, parken) zijn belangrijke elementen in het stadsbeeld. Een klein aantal bijzondere panden die gebouwd zijn in de periode tussen 1940 en 1950, is ook in de inventarisatie meegenomen. Panden die gebouwd zijn na de Tweede Wereldoorlog worden gezien als nieuwe architectuur.

Bij de nieuwe beoordeling is niet het hele object betrokken. Er is uitgegaan van de vanaf de straat zichtbare gevel(s) en het dak. Tevens zijn ensembles en seriebouw bij de waardering meegenomen. Deze bouwvormen zijn in één bouwstroom neergezet, maar bij seriebouw is sprake van panden met gelijke architectuur en bij een ensemble komen de panden als één geheel over.

De selectiecriteria voor de beeldbepalende panden zijn als volgt:

1. Architectonische waarden:

Karakteristieken van het individuele object:

- herkenbaarheid hoogwaardige architectuur uit bepaalde bouwperiode;
- gaafheid van de hoofdvorm/gevelbeëindiging;
- bijzondere gave accenten (balkon, hijsbalk, portiek, dakkapel);
- gaafheid van materiaalgebruik en detaillering;
- samenhang met bijbehorende bouwkundige onderdelen (stoep, hek, poort, tuin, bijgebouw);

Karakteristieken van de gevelwand:

- belangrijke beeldbepalende ligging (bijv. hoekpand);
- beeldbepalend in een rij met diverse architectuur;
- gaafheid van de gevelwand;
- beeldbepalende gevel, uitgevoerd als deel ensemble;
- beeldbepalende gevel, uitgevoerd als seriebouw;

2. Stedenbouwkundige waarden:

- belangrijk onderdeel van stedenbouwkundige structuur (zichtlijn);
- bijzonder onderdeel van historische infrastructuur (water, plein, park);
- bijzondere bebouwing (hofjes);
- bijzondere panden die relatie met stedelijke omgeving versterken (kerk, molen, stadhuis, accijnstoren, bolwerk);

3. Architectuurhistorische waarden:

- belangrijke plaats in Alkmaarse architectuur- en/of bouwhistorie;
- belangrijk oeuvre van architect of architectenstroming;

Secundaire ondersteunende selectiecriteria:

4. Cultuurhistorische waarden:

- herkenbaar als uiting van een bepaalde maatschappelijke stroming (sociaal, economisch en/of geloof);
- herkenbaar als uiting van bestuurlijke visie op landschappelijke en stedenbouwkundige ontwikkeling;
- van belang als getuigenis van monumenten van bedrijf en techniek in een bepaalde periode;

5. Zeldzaamheidswaarden:

- in verband met bijzondere ouderdom;
- vanwege functionele zeldzaamheid en/of bouwtechniek;
- vanwege unieke ligging in de stad of binnen het landschap.

Er is gewerkt met een registratieformulier per pand waarop bovengenoemde onderdelen gewaardeerd zijn met een puntensysteem. Er is gewaardeerd in hoog, midden en laag, respectievelijk 3-2-1 en tevens 0. Ieder selectie criterium kan ten hoogste 3 punten scoren, waarna de punten per onderdeel zijn opgeteld. Een pand moet minimaal 18 punten bezitten om als beeldbepalend pand te worden aangemerkt. De ondersteunende secundaire voorwaarden zijn hierin meegenomen. Panden die minder dan 18 punten scoren, maar wel in de gevelwand passen, zijn alsnog op de lijst met beeldbepalende panden geplaatst. Als een dergelijk pand al voldoende door een bestemmingsplan beschermd is qua bouwvolume en bouwlagen, is een aanwijzing tot beeldbepalend pand achterwege gebleven. De registratieformulieren zijn in een Acces-database oproepbaar op straatnaam en postcode en aangevuld met foto's van de panden.

3.2 Overzichtskaart beeldbepalende panden

De geïnventariseerde panden zijn in het programma Stroomlijn grafisch weergegeven op een overzichtskaart waarop ook de Rijks- en gemeentelijke monumenten staan aangegeven. Per pand is beschreven wat het beschermingsniveau is. De kaart dient ter ondersteuning voor alle betrokken gemeenteafdelingen bij de discussie en besluitvorming over behoud, herstel, herbouw en eventuele sloop. De kaart is tevens behulpzaam bij de advisering door de welstandscommissie, die met deze ondersteuning tot een evenwichtige heldere besluitvorming kan komen. Ook belanghebbenden kunnen de kaart en de beoordelingen inzien. Met de invoering van de lijst met beeldbepalende panden, komt de lijst met karakteristieke panden te vervallen.

4. Regelgeving Monumentenzorg

4.1 Huidige regelgeving

In Alkmaar hebben verschillende gebouwen en gebieden een aparte status. Er wordt onderscheid gemaakt tussen Rijksmonumenten, gemeentelijke monumenten, karakteristieke panden en beschermd stadsgezicht. Elke status kent een eigen regelgeving en in een aantal gevallen een eigen subsidiebeleid.

Rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten

Rijksmonumenten zijn van rijksweg beschermde monumenten met een landelijke betekenis, waarvan de bescherming geregeld is in de Monumentenwet. De bescherming van gemeentelijke monumenten is geregeld in de gemeentelijke monumentenverordening. Het doel van de bescherming is de instandhouding van monumentale en cultuurhistorische waarden. Voor iedere wijziging aan een beschermd monument, zowel binnen als buiten, moet een monumentenvergunning worden aangevraagd en in bepaalde gevallen ook een bouwvergunning. Bij sommige restauraties wordt een rijks- of gemeentelijke subsidie verleend.

Karakteristieke panden

Karakteristieke panden zijn niet wettelijk beschermd, maar de gemeente wil wel dat met de architectonische kwaliteit van deze panden zorgvuldig wordt omgesprongen. De Welstandscommissie kijkt met extra aandacht naar de aangevraagde wijzigingen, met als doel de kwaliteit te behouden. In veel gevallen stelt de gemeente voor de instandhouding van cultuurhistorische waardevolle elementen aan het pand een financiële bijdrage beschikbaar.

Beschermd stadsgezicht

Het beschermd stadsgezicht is een van rijksweg beschermd gebied met bijzondere stedenbouwkundige, historische en architectonische waarden. Het bestrijkt grofweg het binnenstadsgebied gelegen binnen de singels. Voor het Westerhoutkwartier is de procedure voor de aanwijzing tot beschermd stadsgezicht gestart. Als een pand in één van deze gebieden ligt, wordt er met extra zorg gekeken naar de bouwplannen. Voor gewoon klein binnen- en buitenonderhoud is geen vergunning nodig. Maar het wijzigen van de buitengevel is niet vergunningsvrij. Hierbij kan gedacht worden aan het vervangen van de originele voordeur, houten of stalen kozijnen vervangen door kunststof kozijnen en het schilderen, opnieuw voegen of stukadoren van bakstenen gevels.

Bij wijzigingen aan een monument of aan panden in een beschermd stadsgezicht is altijd een bouwvergunning nodig. De vergunning wordt afgegeven als het plan aan een aantal voorwaarden voldoet. Deze voorwaarden zijn in verschillende toetsingskaders vastgelegd, namelijk:

Bestemmingsplan

Hierin is vastgelegd waar de gronden (en de gebouwen die daarop staan) voor gebruikt mogen worden. In de bouw- en gebruiksvoorschriften staat onder andere aangegeven wat de bouwmassa mag zijn en wat de minimale en maximale goot- en bebouwingshoogten zijn.

Bouwbesluit

Dit is een Algemene Maatregel van Bestuur (AmvB) die rechtstreeks voortvloeit uit de Woningwet waarin alle (bouw)technische minimumeisen zijn vastgelegd waaraan bouwwerken in Nederland moeten voldoen. Het gaat om veiligheid, gezondheid, bruikbaarheid, energiezuinigheid en milieu.

Bouwverordening

Bevat o.a. voorschriften omtrent het gebruik van woningen, woonketen, woonwagens, andere gebouwen, bouwwerken geen gebouwen zijnde en standplaatsen; het gebruik en de staat van open erven en terreinen; het tegengaan van bouwen op verontreinigde grond; het slopen en bevat voorschriften omtrent het uitvoeren van bouw- of sloopwerkzaamheden.

Welstandsnota

Op basis van de criteria in de Welstandsnota (2004) geeft de Welstands- en monumentencommissie een oordeel over de bouwvorm, het materiaal, kleurgebruik en inpasbaarheid in de omgeving. Bij verbouwingen of renovatie dient men aan te sluiten op de:

- verkaveling, positie en oriëntatie (bestemmingsplan is maatgevend),
- bouwmassa en hoofdvorm (bestemmingsplan is maatgevend),
- gevelkarakteristiek,
- en detaillering, kleur- en materiaalgebruik

van de oorspronkelijke of reeds aanwezige bebouwing.

Beeldkwaliteitsplan

Het Beeldkwaliteitsplan voor de binnenstad (2001) maakt deel uit van de Welstandsnota, het beoordelingskader voor de welstand. Het plan richt zich enerzijds op de bescherming van de cultuurhistorische waarden in de binnenstad en anderzijds op het waarborgen van ruimtelijke kwaliteit en samenhang bij herinrichtingsplannen van de openbare ruimte. Het Beeldkwaliteitsplan en de bestemmingsplannen voor de binnenstad sluiten inhoudelijk op elkaar aan.

In de Monumentenwet en de Wet op de Stads- en dorpsvernieuwing is vastgelegd dat een sloopvergunning voor een bouwwerk, gelegen in een beschermd stadsgezicht mag worden geweigerd als er nog geen bouwvergunning is aangevraagd voor het bouwwerk dat in de plaats komt van het te slopen bouwwerk. Een sloopvergunning kan worden aangehouden als een bouwvergunning is aangevraagd, maar er nog niet op de aanvraag is

beslist. Tevens moet een aanvraag voor een sloopvergunning worden geweigerd als er geen monumentenvergunning voor de sloop verleend is.

Uit bovengenoemde regelgeving blijkt dat de bescherming van Rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten tegen ingrijpende verbouwingen of sloop wettelijk geregeld is. De aanwijzing van karakteristieke panden biedt deze bescherming niet. Er wordt namelijk gekeken naar de kwaliteit van wat er neergezet wordt en niet naar de kwaliteit van wat er verdwijnt. Dit kan op den duur leiden tot ernstige aantasting van het straatbeeld. In het Beeldkwaliteitsplan van de binnenstad is een regeling opgenomen waarin staat dat ook waar nu karakteristieke panden staan volledige nieuwbouw mogelijk is. Hierbij kan gekozen worden voor historiserende nieuwbouw of meer eigentijdse nieuwbouw. Het is dus niet mogelijk om een kwalitatief goed bouwplan voor verbouw of sloop/nieuwbouw te weigeren als de nieuwe gevelwand niet overeenkomt met de oorspronkelijke voorgevel. En buiten de binnenstad kan er zelfs een sloopvergunning worden afgegeven zonder dat er een nieuw bouwplan bekend is.

Bovenstaande toont aan dat in het kader van het behoud van de karakteristieke panden een betere bescherming van deze panden gewenst is. Dit is ook aangegeven bij de vaststelling van de Welstandsnota in mei 2004. Een werkbezoek aan Amsterdam heeft geleerd dat een verdere bescherming van beeldbepalende panden mogelijk is, zodat in geval van nieuwbouw de voorgevel er weer hetzelfde uitziet. In Amsterdam is deze bescherming geregeld in de bestemmingsplannen waarbinnen deze panden gelegen zijn en is ook gekoppeld aan de Welstandsnota.

4.2 Nieuwe regelgeving

Met de herwaardering van de lijst met karakteristieke panden is de naam karakteristiek komen te vervallen en de panden worden voortaan aangeduid als beeldbepalende panden. In Alkmaar gaat de opgestelde regelgeving voor beeldbepalende panden uit van de vanaf de straat zichtbare gevel(s) en het dak. Een uitzondering geldt voor de panden waarvan de winkelpui al drastisch veranderd is. Er is dan alleen nog sprake van een beeldbepalende status van de bovengelegen verdieping(en) en de kap.

Uitgangspunt is behoud van de kwaliteit van het pand/ensemble in zijn omgeving, welke indien mogelijk zelfs verbeterd dient te worden. Hiervoor kan een subsidieaanvraag worden ingediend (paragraaf 4.3). Sloop van de panden is ongewenst. Alleen in uitzonderingsgevallen (bijvoorbeeld bij bouwvalligheid) kan sloop van deze panden aan de orde zijn. Voor bouwwerken in het beschermd stadsgezicht wordt geen sloopvergunning afgegeven zonder een goedgekeurd bouwplan. Bij verbouw of sloop/nieuwbouw moet het nieuwe bouwplan passen binnen de karakteristiek van het stadsbeeld. Dit betekent dat de afmetingen en de ritmiek van de bebouwing, evenals de gevelbeëindiging, detaillering, materiaalkeuze en kleur overeen moeten komen met de oorspronkelijke situatie. Het gebruik van andere materialen is toegestaan mits deze visueel overeenkomen met de oorspronkelijke situatie.

De afmetingen van de beeldbepalende panden worden geregeld in het bestemmingsplan. Dit komt tot uiting door het aanduiden van de beeldbepalende panden op de plankaart behorende bij het bestemmingsplan en het vastleggen van de bestaande goot- en bouwhoogten en pandbreedtes in de voorschriften. Als hierover in het Bouwbesluit andere eisen zijn opgenomen, dan kan het college van Burgemeester en Wethouders vrijstelling van het bestemmingsplan verlenen voor een andere goot- en bouwhoogte en pandbreedte. Dit kan alleen als het pand wordt vernieuwd of verbouwd waarbij een restauratieve aanpak van de straatgevel(s) en de kap voorop staat, waarbij oorspronkelijke gevelelementen en materialen gehandhaafd of hersteld worden en de karakteristiek en de ruimtelijke kwaliteit van het stadsbeeld niet in onevenredige mate wordt aangetast.

Het is aan de Welstandscommissie om te beoordelen of bouwplannen voldoen aan bovengenoemde eisen van detaillering, materiaalkeuze en kleur en ook of de samenhang tussen de verschillende panden niet wordt verstoord. Bij de besluitvorming over onderliggend beleidsplan behoort daarom tevens een voorstel voor de wijziging van de criteria in de Welstandsnota. Als de criteria door de gemeenteraad zijn vastgesteld, worden deze onderdeel van de Welstandsnota. Alle aanvragen voor een bouwvergunning worden vervolgens getoetst aan deze criteria. De aanwijzing van de beeldbepalende panden in de binnenstad krijgt tevens rechtsgevolg bij de herziening van de bestemmingsplannen voor de binnenstad. De procedure voor de herziening van het bestemmingsplan Binnenstad Zuid en Oost en van het bestemmingsplan Binnenstad Centrumgebied is reeds in voorbereiding. Het vertalen van de regelgeving voor de beeldbepalende panden in de bestemmingsplannen buiten de binnenstad ligt ingewikkelder. Met uitzondering van het Westerhoutkwartier hebben deze gebieden geen beschermd stadsgezicht en is het huidige beschermingsniveau veel lager. Hierdoor moeten er andere regels worden gesteld om een hoger beschermingsniveau te realiseren. In hoeverre dit juridisch haalbaar is, wordt nog nader onderzocht.

4.3 Subsidieregeling

De aanwijzing van monumenten en beeldbepalende panden kan beperkingen voor het gebruik van het pand met zich meebrengen. Hier tegenover staat de mogelijkheid voor bepaalde werkzaamheden subsidie aan te vragen. Eigenaren van rijksmonumenten, gemeentelijke monumenten en beeldbepalende panden komen in principe in aanmerking voor subsidie als er restauratiewerkzaamheden moeten worden uitgevoerd. De hoogte van de subsidie hangt samen met de status van het pand. Door een restauratieadviseur wordt bepaald welke werkzaamheden en onderdelen subsidieabel zijn. Het normale onderhoud is niet subsidieabel.

De huidige subsidieregeling voor karakteristieke panden (Cosmeticaregeling) wordt gekoppeld aan de nieuwe lijst van beeldbepalende panden. Deze regeling staat beschreven in de Subsidieverordening Stedelijke Vernieuwing Alkmaar (2003). Deze regeling wordt nog aangepast. Zolang dit nog niet het geval is, is de regeling voor de karakteristieke panden van toepassing op de beeldbepalende panden.